

bringing neighbours closer

**NEIGALIŲJŲ
UŽIMTUMO
POLITIKOS EUROPOJE
TYRIMAS**

2013

Lietuvos neįgaliųjų užimtumo politikos tobulinimo rekomendacijos:

- 1. Pirma, rekomenduojama išsamiau įvertinti dabartinių neįgaliųjų užimtumo priemonių efektyvumą, remiantis rezultatų rodikliais ir sąnaudų efektyvumo tyrimu.** Neatsižvelgiant į tai, kad palyginti su Latvija Lietuvoje yra aukštesni neįgaliųjų įdarbinimo rodikliai, visgi tokis vertinimas ir analizė suteikia galimybę tikslingiau gerinti neįgaliųjų užimtumo priemones.
- 2. Antra, reikėtų plačiau ir paprasčiau išaiškinti socialinės įmonės statuso suteikimo procedūrą,** siekiant skatinti susidomėjimą tokių įmonių steigimu ir neįgaliųjų įdarbinimui.
- 3. Trečia, būtina tobulinti darbo rinkos poreikius atitinkančias profesinio reabilitavimo paslaugas** bei didinti vidutinius profesinės reabilitacijos rezultatus rodiklius. Šiuo metu veikiantys profesinės reabilitacijos centrai ir jų siūlomos mokymo programos tik iš dalies atitinka darbo rinkos paklausą ir neskatina neįgaliųjų užimtumo.
- 4. Ketvirta, būtina didinti valstybės teikiamą finansavimą** neįgaliųjų užimtumo skatinimo priemonėms, perskirstant valstybės skiriamas lėšas. Darbdaviai, kurie nori priimti dirbtį neįgaliuosius, ne visada gauna teisės aktų numatytais subsidijas, nes nepakanka paskirtų kasmetinių finansinių lėšų.
- 5. Penkta, rekomenduojama peržiūrėti finansines lengvatas, kurių netenka dirbantys neigalieji palyginti su nedirbančiais, nes tai slopina motyvaciją integruotis į darbo rinką.**
Remiantis Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymu, dirbantiems neigaliiesiems nesumažinama nedarbingumo pensija, ji gali net padidėti, atsižvelgiant į asmens darbo stažą ir gautas pajamas. Tačiau dirbantys neigalieji netenka kitų lengvatų, kurias jie gautų nedirbdami, t.y. dalinės kompensacijos už šildymą ir karštą vandenį, socialinių paslaugų namuose, vienkartinės socialinės paramos ir priežiūros skyriaus pašalpų, dalinės kompensacijos už socialinio buto nuomą.
- 6. Šešta, būtina plėsti neigaliųjų nuotolinio mokymosi galimybes,** užtikrinant galimybę kelti kvalifikaciją ir būti konkurencingais darbo rinkoje.
- 7. Septinta, būtina tobulinti aplinkos prieinamumą reglamentuojančius teisės aktus,** nes ne visada laikomasi teisės aktų normų. Būtent aplinkos prieinamumo ir transporto infrastruktūros apribojimai pripažistami vienu iš reikšmingiausių veiksniių, trukdančių neigaliiesiems integruotis į visuomenę ir darbo rinką.

reikėtų subsidiuoti, darbuotojui, darbdaviui ir valstybei sudarant trišalę sutartį nustatytam laikotarpiu.

- c) Būtina kurti darbo rinkoje paklausias ir neigaliuosiems pritaikytas **profesinio mokymo programas**, kurias rengiant švietimo įstaigos turėtų pasitelkti darbdavius, darbdavių konfederacijas, savivaldybes, nevalstybines invalidų organizacijas.
5. **Penkta, tobulinti kompleksinę ir susietą užimtumo skatinimo priemonių visumą**, plėsti galimybes integruotis į darbo rinką neigaliuosiems, turintiems skirtingo sunkumo invalidumo lygi, ir apimant visą valstybės teritoriją. Taip pat **decentralizuoti paramos teikimo sistemą, plačiau įtraukiant į šią veiklą savivaldybes, nevalstybines organizacijas**.
Rekomenduojama Latvijoje perimti praktiką, įdiegiant principą „pinigai sekā paskui neigalu asmeni“, tokiu būdu užtikrinant reikalingą paramą, siekiant integruotis į darbo rinką.
6. **Šešta, būtina plėsti ir tobulinti Valstybinės įdarbinimo agentūros teikiamą paramą, kuriant subsidijuotas darbo vietas neigaliuosiems.** Vienas pagrindinių šios srities trūkumų yra neigaliuųjų įdarbinimo rėmimo instrumentų periodiškumas – įdarbinimą skatinančios priemonės įgyvendinamos ES finansinių instrumentų remiamą projektą ribose ir nėra paremtos ilgalaike tam tikro nacionalinio lygio veiklos politika bei atitinkamu finansavimu.
7. **Septinta, būtina praktiskai įgyvendinti ir realizuoti aplinkos prieinamumo užtikrinimą, remiantis universalaus dizaino principais**, kurie bendrai nustatyti JTO Neigaliųjų teisių konvencijoje ir išsamiai reglamentuoti Latvijos teisės aktuose. Esminis prieinamos aplinkos užtikrinimo iššūkis – siekti norminių teisės aktų nustatytyų normų laikymosi, statant naujus ir rekonstruojant pastatus, transporto infrastruktūrą, o ypač – visuomeninius pastatus. **Siekiant pagerinti situaciją, rekomenduojame tobulinti teisės aktų reglamentuojamus kontrolės ir priežiūros mechanizmus bei įdiegti motyvuojančius bausmių mechanizmus.**
8. **Aštunta, valstybės mastu (Latvijos darbdavių konfederacija kartu su Premjero biuru) įsteigti verslininkų apdovanojimą „Neigaliuosiems palankus darbdavys“, tokiu būdu pritraukiant visuomenės dėmesį, nagrinėjant neigaliuųjų įdarbinimo klausimus ir išreiškiant padéką verslininkams už teigiamą požiūrį į darbuotojus.**

Igyvendinant veiklos planą, remiantis Pagrindinėmis 2005-2015 m. negalumo ir jo pasekmių mažinimo politikos gairėmis, Latvijoje planuojama įdiegti eilę kitose valstybėse įgyvendinamų priemonių arba jos jau įdiegiamos. Apibendrinta Europos valstybių patirtis yra reikšmingas informacinis pagrindas, kokybiškai vertinant šiame politikos planavimo dokumente numatytas priemones ir toliau planuojant bei kuriant atitinkamą politiką.

Įvadas

Neigaliųjų užimtumo Europoje tyrimas buvo atliktas laikotarpiu nuo 2012 m. rugpjūčio iki 2013 m. balandžio mėnesio Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo per sieną projekto „Neigaliųjų darbo galimybės ir patirtis“ (projekto paprogramė „Aš galiu dirbti“ – „I can work“, Nr. LLIV-219) ribose. Iš viso projekte dalyvauja penkios partnerių organizacijos – du Lietuvos ir trys Latvijos partneriai: Viešoji įstaiga „Neigaliųjų socialinių įmonių sąjunga“ (NSIS) ir Viešoji įstaiga „Šiaulių darbo rinkos mokymo centras“ (Lietuva) bei Liepojos akliųjų draugija, sąjunga „Apmācību Projekti“ (Mokymo projektai) ir Cyravos (Cirava) profesinė vidurinė mokykla (Latvija). Projekto tyrimą įgyvendina Liepojos akliųjų draugija.

Tyrimo **tiiklas** – parengti Latvijos, Lietuvos ir 10 kitų Europos valstybių neigaliųjų užimtumo skatinimo politikos priemonių ataskaitą ir, remiantis geros Europos valstybių praktikos pavyzdžiais, parengti Latvijos ir Lietuvos politikos tobulinimo rekomendacijas, skatinančias neigaliųjų integravimą į darbo rinką. Remiantis tyrimo tikslu, buvo apibrėžtos tokios **užduotys**:

- apibendrinti prieinamus statistikos duomenis, susijusius su neigaliaisiais, jų įdarbinimo ir nedarbo rodikliais;
- apibūdinti valstybės nustatytus su invalidumu susijusius procesus: invalidumo lygio nustatymo ir suteikimo tvarką, asmens darbingumo nustatymo metodiką, pašalpų ir lengvatų skyrimo neigaliuosiems tvarką, aplinkos prieinamumo užtikrinimą;
- suvokti neigaliųjų profesinės reabilitacijos sistemą ir tvarką, teikiant informaciją apie profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančias įstaigas ir prieinamas profesinio mokymo programas;
- sužinoti apie neigaliųjų įdarbinimą skatinančias priemones – pagrindines atsakingas valstybines institucijas, dalyvaujančius socialinius partnerius, tikslines politikos grupes, įgyvendintų priemonių privalumus ir trūkumus bei jų įtaką neigaliųjų integravimuisi į darbo rinką.

Tyrimas buvo atliekamas, naudojant du pagrindinius **metodus**: statistikos duomenų analizę ir dokumentų analizę. Statistikos duomenų analizės tikslams pagrinde buvo naudojamos oficialios atitinkamų valstybių statistikos duomenų bazės, papildant jose pateiktus duomenis anksčiau atliktu tyrimu duomenimis arba politikos analizės pranešimais. Palyginus įvairių valstybių statistikos duomenis, būtina atsižvelgti į statistikos duomenų rinkimo ir apibendrinimo metodikų skirtumus, kurie trukdo gauti visiškai palyginamus duomenis, t.y., prieinami duomenys ne visada susiję su tuo pačiu laikotarpiu (tyrimui pagal galimybes buvo naudojami naujausi duomenys), kai kuriose valstybėse neapibendrinami arba nepublikuojami atskiri rodikliai (pavyzdžiui, ne visos valstybės skelbia duomenis apie neigaliųjų įdarbinimą arba nedarbo lygi, skirtant pagal amžiaus, lyties ir išsilavinimo požymius), neretai buvo rasta skirtumų tarp įvairių atsakingų valstybinių institucijų pateiktų duomenų. Dokumentų analizei atlikti buvo naudojama keletas duomenų šaltinių: norminiai aktai, politikos planavimo dokumentai, valstybinių institucijų pranešimai apie politikos įgyvendinimą, politikos vertinimai, įvairi informacinė medžiaga ir antriniai neigaliųjų situacijos konkrečiose valstybėse tyrimai.

Tyrimuose apibendrinta tokia **valstybių informacija**: Latvija, Lietuva, Lenkija, Čekija, Švedija, Norvegija, Airija, Prancūzija, Vokietija, Nyderlandai, Ispanija ir Šveicarija.

Tyrimo **rezultatų apibendrinimo** pirmojoje dalyje pateiki neigaliųjų ir jų įdarbinimo statistikos duomenys, antroje dalyje pateiktas pagrindinių įdarbinimo politikos priemonių apibendinimas, o pabaigoje apibendrintos Latvijos ir Lietuvos politikos tobulinimo rekomendacijos, remiantis geros Europos valstybių praktikos pavyzdžiais.

Statistiniai duomenys apie neigaliuosius Europoje

1.1 ir 1.2 lentelėse apibendrinti duomenys apie kiekvienos valstybės bendrą gyventojų skaičių ir neigaliuosius. Siekiant palyginti visas valstybes, buvo atlikti neigaliųjų lyginamojo svorio skaičiavimai lyginant su visais valstybės gyventojais atitinkamais metais, kurių naujausi statistiniai duomenys buvo prieinami. Lyginant neigaliųjų lyginamajį svorį įvairiose valstybėse, būtina atsižvelgti į įtaką darančius veiksnius – pirma, valstybės nustatyta invalidumo lygio vertinimo ir suteikimo metodika, antra, statistinių duomenų skaičiavimuose naudojami invalidumo kriterijai. Kai kuriosse valstybėse, siekiant nustatyti neigaliųjų skaičių, remiamasi dvem pagrindiniais požiūriais: teisės aktų reglamentuojamais administracinių kriterijų ir pačių asmenų atliekamas sveikatos būklės vertinimas. Pastaruoju atveju neigaliųjų skaičius paprastai yra žymiai didesnis lyginant su apskaičiuotu pagal administracinius kriterijus.

1.1 lentelė. Gyventojų ir neigaliųjų skaičius bei lyginamasis svoris Latvijoje, Lietuvoje, Čekijoje, Švedijoje ir Norvegijoje

	Latvija	Lietuva	Lenkija	Čekija	Švedija	Norvegija
Valstybės gyventojų skaičius	2 070 371	3 009 789	38 511 800	10 555 300	9 774 806	4 985 870
Neigaliųjų (skaičius)	148 919 (2011)	264 632 (2011)	4 697 500 ¹ (2011)	466 329 ² (2010)	613 900 (2011)	521 000 (2012)
Neigaliųjų (%)	7,2	8,8	12,2	4,4	6,3	15,2

Duomenų šaltiniai: Latvija: Centrinė statistikos valdyba, Gyventojų surašymo duomenys, 2011; Valstybinė socialinio draudimo agentūra ir Gerbūvio ministerija; Lietuva: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM); Lenkija: Lenkijos centrinė statistikos valdyba, Gyventojų surašymo duomenys, 2011; Darbo jėgos tyrimas, 2011; Čekija: Čekijos statistikos biuras; Švedija: Švedijos centrinis statistikos biuras; Norvegija: Norvegijos įdarbinimo ir gerbūvio valdyba, Norvegijos statistikos biuras.

1.2 lentelė. Gyventojų ir neigaliųjų skaičius bei lyginamasis svoris Airijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Ispanijoje ir Šveicarijoje

	Airija	Prancūzija	Vokietija	Nyderlandai	Ispanija	Šveicarija
Valstybės gyventojų skaičius	4 588 252	65 280 857 (2012)	81 843 743	16 574 989	46 815 916	7 954 700
Neigaliųjų (skaičius)	595 335 (2011)	2 510 000 ³ (2008)	7 289 173 (2011)	715 080 (2010)	3 847 900 (2008)	414 000 ⁴ (2011)
Neigaliųjų (%)	13,0	6,0	8,9	4,3	8,5	5,2

Duomenų šaltiniai: Airija: Centrinė statistikos valdyba, Gyventojų surašymo duomenys, 2011; Prancūzija: Nacionalinis statistikos ir ekonomikos tyrimų institutas (INSEE); Vokietija: Statistikos valdyba DeStatist; Nyderlandai: Nyderlandų centrinis statistikos biuras; Ispanija: Nacionalinės statistikos institutas (INE); Šveicarija: Šveicarijos federalinis statistikos biuras.

¹ I šių skaičių iutraukti asmenys, tiek teisiškai, tiek faktiškai pripažinti neigaliaisiais, turinčiais sveikatos sutrikimų, kurie riboja jų darbingumą; Gyventojų surašymo duomenys, 2011. Remiantis 2011 m. Darbo jėgos tyrimo duomenimis, teisiškai neigaliaisiais pripažintų asmenų virš 15 m. amžiaus skaičius yra 3 402 000.

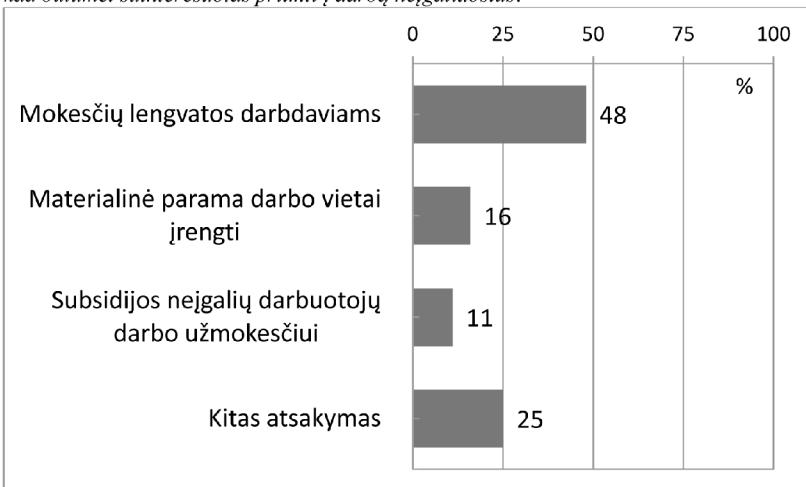
² Invalidumo pašalpą gaunantys neigaliųjų.

³ Neigaliųjų skaičius pagal administracinius kriterijus. Neigaliųjų skaičius, į kurį iutraukti tiek asmenys, kuriems invalidumas suteiktas pagal administracinius kriterijus, tiek asmenys, kurie pripažįsta, kad jie turi ilgalaikį (ilgiau kaip 6 mėnesius) sveikatos problemą. Prancūzijoje yra 9 942 000.

⁴ Invalidumo pašalpą gaunantį asmenų skaičius. Remiantis pačių asmenų įvertinimu, 2010 m. Šveicarijoje buvo 1 302 000 neigaliųjų, t.y. 16,4 % visų valstybės gyventojų.

- a) darbdavius, kurie įdarbina neigaliuosius, visiškai atleisti nuo darbdavio socialinio mokesčio arba sumažinti jo tarifą (24,09%).
- b) teikti materialinę paramą neigaliųjų darbo vietai įrengti ir pritaikyti bei darbo priemonėms įsigytį, atsižvelgiant į neigaliųjų poreikius ir darbo vienos specifiką;
- c) užtikrinti subsidijas neigaliųjų darbuotojų darbo užmokesčiui (daliniams) mažiausiai 3 metus. Papildomai būtina užtikrinti subsidijas transporto išlaidoms kompensuoti, vykstant iš gyvenamosios vietas į darbo vietą.

Darbdavių atsakymai į klausimą „Kokią valstybės paramą Jūs norėtumėte gauti kaip verslininkas, kad būtumėte suinteresuotas priimti į darbą neigaliuosius?“

4. **Ketvirta, būtina tobulinti profesinės reabilitacijos sistemą, plėsti profesinės reabilitacijos paslaugų teikėjų tinklą, plačiau įtraukiant savivaldybių ir nevalstybines organizacijas, bei užtikrinti glaudų profesinės reabilitacijos ir įdarbinimo ryšį ir paslaugų tėstimumą (Valstybinė socialinės integracijos agentūra ir kitos švietimo įstaigos, Valstybinė įdarbinimo agentūra, savivaldybės, darbdaviai, nevalstybinės organizacijos), gerinti neigaliųjų įdarbinimo rodiklius.**

Konkretūs pasiūlymai šioje srityje:

- a) Bendradarbiaujant su nevalstybinėmis invalidų organizacijomis, Valstybinė įdarbinimo agentūra turėtų pasitelkti specialistus, kurie žino specifinius neigaliųjų poreikius ir **padeda integrutis į darbo rinką**. Šių specialistų pareigos turėtų apimti darbą su verslininkais ir jų motyvavimą priimti į darbą neigaliuosius. Šie specialistai galėtų būti tarpininkais tarp būsimo darbdavio, švietimo įstaigos ir neigalaus asmens bei padėti galiausiai bendrai rasti tinkamiausią darbo vietą. Būtinu atveju pasitelktas specialistas galėtų vykdyti ir neigalaus asmens asistento pareigas.
- b) Neigaliusiembs būtina užtikrinti galimybę **išbandyti darbą**, siekiant padrašinti juos integrutis į darbo rinką ir įgyti konkretaus darbo patirtį. Tokią galimybę

Latvijos neigaliųjų užimtumo politikos tobulinimo rekomendacijos:

1. Pirma, rekomenduojama išsamiau įvertinti dabartinių neigaliųjų užimtumo priemonių efektyvumą, remiantis rezultatų rodikliais ir sąnaudų efektyvumo tyrimu. Toks vertinimas suteikia galimybę tikslingiau parengti ir įdiegti neigaliųjų užimtumo priemones.
2. Antra, reikėtų pagal galimybes integruoti neigaliųjų įdarbinimo atviroje ir saugomoje darbo rinkoje politikos požiūrių.

Saugomo darbo rinkos požiūris numato sudaryti neigaliuosei ypatinges darbo sąlygas ir darbo vietas. Remiantis atviros darbo rinkos požiūriu, pagrindinės įdarbinimo skatinimo priemonės – tai kvotų sistema, subsidijos darbdaviams ir įdarbinimo skatinimo pašalpų sistemos kūrimas. Integravus abu šiuos požiūrius, palaipsniui būtų sudaromos įtraukties ir paramos sąlygos neigaliųjų įdarbinimui skatinti.

Atsižvelgiant į tai, kad didesni darbingo amžiaus neigaliųjų įdarbinimo rodikliai yra valstybėse, kuriose palaikomas atviros darbo rinkos politikos požiūris (pavyzdžiu, Norvegija, Prancūzija), labai svarbu yra mažinti įvairias kliūties, siekiant sudaryti neigaliuosei vienodas galimybes integruotis į darbo rinką.

Siekiant skatinti Latvijoje neigaliųjų bei kitų tikslinių grupių asmenų (priešpensinio amžiaus bedarbiai, ilgalaikiai bedarbiai, jaunimas be patirties ir darbo) įdarbinimą, rekomenduojame steigtį socialines įmones – sudarant nuolatinės arba laikinas saugomos darbo rinkos sąlygas (Lietuvos pavyzdys). Tokių socialinių įmonių politiką reikėtų kurti bendradarbiaujant valstybiniam sektoriui, savivaldybių įstaigoms, darbdavių atstovams ir nevalstybiniam sektoriui, parengiant ekonomiškai ir politiškai pagrįstus norminius teisės aktus siekiant steigtį socialines įmones Latvijoje.

Socialinių įmonių plėtrai rekomenduojame naudoti tokius papildomus mechanizmus:

- a) valstybinėse ir savivaldybių institucijose įdiegti privalomą neigaliųjų įdarbinimo kvotų sistemą, pavyzdžiu, 5% darbuotojų turi būti neigaliųjų;
- b) nustatyti pirkimo kvotas valstybinėms ir savivaldybių institucijoms, t.y., perkant prekes ir paslaugas, 10% reikalungų prekių arba paslaugų pirkti iš socialinių įmonių (jeigu socialinės įmonės jas siūlo).

3. Trečia, rekomenduojame užtikrinti didesnę paramą neigaliuosius įdarbinantiems darbdaviams, siekiant padidinti darbdavių suinteresuotumą darbinti neigaliuosius.

Igyvendinant projektą, buvo apklausti Kuržemės ir Žiemgalos (Latvija) darbdaviai, siekiant išaiškinti, kokios paramos reikia verslininkams, kad jie būtų suinteresuoti priimti į darbą neigaliuosius. Remiantis Latvijos darbdavių pateiktais pasiūlymais ir 12 valstybių neigaliųjų įdarbinimo situacijos tyrimu, galima daryti išvadą, kad Latvijos darbdaviams labiausiai reikia tokios paramos:

2.1 ir 2.2 lentelėse pateikti rodikliai, kurie apibūdina bendrą neigaliųjų įdarbinimo situaciją į nedarbo lygi. Darbingo amžiaus neigaliųjų skaičius atspindi vidutiniškai 18 - 64 m. amžiaus asmenų skaičių (tais atvejais, kai tiksliu duomenų néra, šis rodiklis apskaičiuotas, remiantis neigaliųjų suskirstymo pagal amžių duomenimis; žūr. pastabas po brūksniu). Ekonomiškai aktyvių asmenų skaičių sudaro dirbančių asmenų ir bedarbių skaičių suma.

2.1 lentelė. Neigaliųjų užimtumo į nedarbo rodikliai Latvijoje, Lietuva, Čekijoje, Švedijoje ir Norvegijoje

<i>Užimtumo rodikliai</i>	<i>Latvija</i>	<i>Lietuva</i>	<i>Cekija</i>	<i>Švedija</i>	<i>Norvegija</i>
Darbingo amžiaus neigaliųjų (skaičius)	86 686 ⁵ (2011)	173 000 (2010)	3 402 000 (2006)	407 695 ⁶ (2006)	610 710 (2011)
Ekonomiškai aktyvių neigaliųjų gyventojai (skaičius)	39 731	–	585 144	167 294 (2008)	571 000 (2008)
Dirbantys neigaliųjų (skaičius)	29 792	44 000	503 496	124 539 –	214 000
Ekonomiškai aktyvių neigaliųjų, palgytinus su visais darbingo amžiaus neigaliuosei (%)	45,8	–	17,2	41,0	93,5 –
Dirbantys neigaliųjų, palgytinus su visais darbingo amžiaus neigaliuosei (%)	21,1	25,4	14,8	30,5	– 41,0 ⁸
Dirbantys neigaliųjų, palgytinus su visais dirbančiais gyventojais (%)	3,0	3,2	3,2	2,5 ⁹	11,8 8,1
<i>Nedarbo rodikliai</i>					
Neigaliųjų bedarbiai (skaičius)	9 939 (2011)	14 257 (2011)	80 164 (2006)	42 755 (2006)	61 082 (2011) 14 000 (2012)
Neigaliųjų bedarbiai, palgytinus su visais darbingo amžiaus neigaliuosei (%)	11,5	8,2	2,4	10,5 (2008)	6,5 2,6 ¹⁰
Neigaliųjų bedarbiai, palgytinus su visais bedarbiais (%)	7,6	5,7	4,8	12,6	29,6 15,7

Duomenų šaltiniai: Latvija: Gerbavimo ministerija; Lietuva: dirbančių ir gerbavimo valdybos duomenimis, tai 41,0% visų neigaliuosei. Palgytinus su darbingo amžiaus asmenų skaičiumi (18 - 69 m.), šis rodiklis yra Lietuvos darbo biržos duomenimis; Lenkija: Lenkijos centrinės statistikos tarnyba, Darbo jėgos tyrimas, 2011; Čekija: Čekijos statistikos biuro tyrimo duomenys; Švedija: Švedijos centrinis statistikos biuras ir ANED pranešimai, 2009; Norvegija: Norvegijos įdarbinimo ir gerbavimo valdyba.

⁵ 18 - 59 m. amžiaus.

⁶ 15 - 60 m. amžiaus.

⁷ 18 - 69 m. amžiaus.

⁸ Remiantis Norvegijos įdarbinimo ir gerbavimo valdybos duomenimis, tai 68,0%.

⁹ Rodiklis nustytas, atsižvelgiant į 2011 m. dirbančių gyventojų skaičių, todėl vertinamas kaip indikacinis rodiklis.

¹⁰ Remiantis Norvegijos įdarbinimo ir gerbavimo valdybos duomenimis, tai 2,6% visų neigaliuosei. Palgytinus su darbingo amžiaus neigaliuosei skaičiumi (18 - 69 m.), šis rodiklis yra 13,8%.

paveldo išsaugojimo sritis). Kai kuriose valstybėse, įgyvendinant tokias programas, kuriamos specialios darbo arba praktikos vietas realiose įmonėse, užtikrinant ir tam tikrą darbo užmokesčį. Kai kuriais atvejais galimybė dirbtį specialiose darbo arba praktikos vietose yra mokama. Toks sprendimas vertintinas priklausomai nuo to, kokią įtaką tai daro asmens užimtumo ateityje galimybėms. Švedijoje specialios užimtumo programos, kurių ribose kuriamos specialios darbo vietas, dažniausiai finansuojamos iš valstybės biudžeto lėšų, o kitose valstybėse neįgaliųjų užimtumo skatinimo programos dažniausiai finansuojamos iš ES finansinių lėšų, pasitelkiant dalinį bendrą konkrečios valstybės finansavimą. Bendru atveju specialiųjų užimtumo programų pagrindinis trūkumas yra jų trumpalaikiškumas tais atvejais, kai jos įgyvendinamos kaip įvairių ES finansinių instrumentų remiami projektais.

Latvijos ir Lietuvos neigaliųjų užimtumo politikos tobulinimo rekomendacijos išplaukia iš apibendrintos ištirtų Europos valstybių patirties. Tyrimo rezultatai patvirtina, kad nėra vieno konkretaus požiūrio ar priemonių visumos, kurie bet kuriomis aplinkybėmis ar skirtingoje situacijoje pateiktų laukiamus rezultatus – didesnę neigaliųjų įdarbinimo galimybę ir nedarbo lygio sumažėjimą. Remiantis Europos valstybių praktika, neretai tomis pačiomis priemonėmis gali būti pasiekta skirtingu rezultatu, todėl kiekviena politinė iniciatyva vertintina, atsižvelgiant į keletą sėkmingo jos įgyvendinimą įtakojančių veiksnių, tarp jų – prieinami finansiniai, instituciniai ir žmonių resursai, tiesioginės tikslinės grupės dydis ir poreikiai, socialinės saugos ir apsaugos sistema, atsakingų šalių bendradarbiavimo kokybė, įvairias paslaugas teikiančių įstaigų tinklas, aplinkos prieinamumo principų laikymasis, remiantis universalaus dizaino požiūriu, ir kt.

Abiem valstybėms – Latvijai ir Lietuvai – pirma, rekomenduojama išsamiau įvertinti dabartinių neigaliųjų užimtumo priemonių efektyvumą, remiantis rezultatų rodikliais ir kaštų efektyvumo analize; antra, plėsti užimtumo skatinimo priemonių krepšeli, suteikiant galimybes integruotis į darbo rinką skirtingą invalidumo lygi turintiems asmenims, apimant visą valstybės teritoriją; trečia, pagal galimybes remtis atvirois ir saugomos darbo rinkos politikos požiūriais, skatinant neigaliųjų įdarbinimą; ketvirta, tobulinti profesinės reabilitacijos sistemą. Latvijoje, atsižvelgiant į dabartinę situaciją, rekomenduojama plėsti profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančių įstaigų tinklą, plačiau pasitelkiant savivaldybių ir nevalstybines organizacijas.

Eilę kitose valstybėse įgyvendintų priemonių jau šiuo metu planuojama įdiegti ir Latvijoje, įgyvendinant Neigalumo ir jo pasekmų mažinimo politikos pagrindinių gairių įgyvendinimo 2005–2015 m. veiklos planą. Apibendrinta Europos valstybių patirtis yra reikšminga šios politikos planavimo dokumento informacinė bazė, numatant kokybiško vertinimo priemones ir ateityje planuojant bei kuriant atitinkamą politiką.

2.2 lentelė. Neigaliųjų užimtumo ir nedarbo rodikliai. Airijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Ispanijoje ir Švederijoje

<i>Užimtumo rodikliai</i>	<i>Airija</i>	<i>Prancūzija</i>	<i>Vokietija</i>	<i>Nyderlandai</i>	<i>Ispanija</i>	<i>Švederija</i>
Darbingo amžiaus neigaliųjų (skaičius)	385 8211 (2011)	2 510 000 (2008)	3 271 921 (2011)	751 310 (2009)	3 709 200 (2008)	799 000 ¹² (2010)
Ekonominėkai aktyvūs neigaliųjų gyventojai (skaičius)	162 681	1 154 600	1 084 000	427 060	536 800	539 325
Darbantys neigaliųjų (skaičius)	112 502	903 600	904 000	405 707	424 300	386 156
Ekonominėkai aktyvūs neigaliųjų, palyginus su visais darbingo amžiaus neigaliųjais (%)	42,2	46,0	33,1	56,8	14,5	67,5
Darbantys neigaliųjų, palyginus su visais darbingo amžiaus neigaliųjais (%)	29,2	36,0	27,6	54,0	11,4	48,3
Dabarantys neigaliųjų, palyginus su visais darbinga amžiaus neigaliųjais (%)	6,2 ¹³	3,4	3,1	5,5	2,4 ¹⁴	9,0
<i>Nedarbo rodikliai</i>	<i>Airija</i>	<i>Prancūzija</i>	<i>Vokietija</i>	<i>Nyderlandai</i>	<i>Ispanija</i>	<i>Švederija</i>
Neigaliųjų bedarbai (skaičius)	50 179 (2011)	251 000 (2008)	180 000 (2011)	21 353 (2009)	112 500 ¹⁵ (2008)	36 754 (2010)
Neigaliųjų bedarbai, palyginus su visais bedarbiams (%)	13,0	10,0	5,5	2,8	3,0	4,6
Duomenų saflinai: Airijoje: Centrinė statistikos valdyba, Gyventojų suraskimo duomenys, 2011; Prancūzijoje: Nacioninis statistikos ir ekonomikos tyrimų institutas (INSEE); Vokietijoje: Statistikos vardo, IAB; Nyderlandai: Europos Sajungos pajamų ir gyvenimo sąlygų statistika (EU-SILC); Ispanijoje: Načionalinės statistikos institutas (INE), 2008; Švederijoje: Švederijos federalinės statistikos biuras.	11,8	8,8	6,0	4,3	2,1 ¹⁶	16,0

Remiantis apibendrintais statistikos duomenimis apie neigaliųjų užimtumą, aukščiausi visų darbingo amžiaus neigaliųjų užimtumo rodikliai yra tose valstybėse (pavyzdžiu, Norvegijoje, Prancuzijoje), kuriose vyrauja vadinančios atviros darbo rinkos politikos požiūris. Jos ribose įgyvendintomis įdarbinimo skatinimo priemonėmis dažniausiai buvo siekiama pagal galimybes sumažinti vienodų neigaliųjų galimybų integrutis į bendrą darbo rinką kliniškai. Nyderlandų atveju buvo reikšminga sudėtingi socialinių paslaugų sistemą ir užimtumo skatinimui, nes, remiantis tokiu požiūriu, darbantys žmogus visada turi galimybę gauti didesnės pajamamas nei gaudamas pašalpą. Žemiausia įdarbinimo rodikliai yra Ispanijoje, Lenkijoje ir Latvijoje. To priežastys – kiekvienos valstybės komplekskai, tame tarpe – nepakankamai išplesta profesinės reabilitacijos sistema, nepakankamai finansiniai resursai adekvaciškai politikos priemonėms įgyvendinti, siplai parengta užimtumo skatinimo priemonių visuma būtent neigaliestems kaip specifinė tikslinė grupei.

¹¹ 20 - 69 m. amžiaus.

¹² 16 - 64 m. amžiaus.

¹³ 2006 m. šis rodiklis buvo 4%.

¹⁴ Iš skaičių neįtrauktų asmenys, kurie studijuoja, dirba savo namų ūkyje, gauna seruatvės, nuolatinio invalidumo pensiją arba kita pensija, yra nedarbingi, dirba neapmokoma socialinių darbų arba savanoriškai darbą.

¹⁵ Visų atžvilgiu 2011 m. (N = 5 273 600).

¹⁶ Visų atžvilgiu 2011 m. (N = 5 273 600).

Saugomos darbo rinkos požiūris

Saugomos darbo rinkos požiūris, skirtas nuo atviros darbo rinkos požiūrio, yra glaudžiau susijęs su valstybės įgyvendinama socialine politika. Remiantis šiuo požiūriu, neįgaliesiems sukuriama specialios darbo sąlygos ir darbo vietas, kuriose jie pagal galimybes gali dirbti visu savo pajėgumu. Saugomos darbo rinkos požiūris būdingas Švedijai, Lenkijai, Čekijai ir Lietuvai, atskirose jos priemonės įgyvendinamose Prancūzijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose ir Ispanijoje, tačiau šiose valstybėse jos pagrindė skirtos sunkų invalidumo lygi turintiems asmenims, kuriems ypač sunku integruotis į atvirą darbo rinką. Pagrindinės neįgalijuų užimtumą skatinančios priemonės yra socialinių įmonių plėtra ir įvairios specialios užimtumo programos. Didžiausias šių priemonių privalumas be abejonių yra galimybės dirbti sudarymas kiekvienam neįgaliam nepriklausomai nuo jo neįgalumo lygio, tokiu būdu skatinant ne tik asmens įdarbinimą, bet ir socialinę įtrauktį.

Pagrindinis **socialinių įmonių** požymis yra tai, kad jos pirmiausiai įdarbina neįgaluosius, be to, tokiose įmonėse griežtai nustatomas neįgalijuų lyginamasis svoris, kuris tyrime analizuotose valstybėse svyruoja nuo 30 iki 80 proc. Be to, kuriose valstybėse taikoma minimalaus įdarbintų asmenų netekto darbingumo nuostata, tokiu būdu skatinant sunesnį neįgalumo lygi turinčių neįgalijuų įtrauktį į darbo rinką. Socialinių įmonių veiklos tikslas – ne tik neįgalijuų įdarbinimas, bet ir profesinės mokymas bei socialinė įtrauktis. Socialinių įmonių steigėjai – darbdavai – paprastai gauna subsidijas tiek darbuotojų darbo užmokesčiui, tiek darbo vietoms ir aplinkai pritaikyti, tiek kitiemis su darbo proceso užtikrinimu susijusiems tikslams. Kai kuriose Europos valstybėse darbas socialinėje įmonėje yra tarsi asmens tolimesnės įtraukties į bendrą darbo rinką tiltas. Tokia praktika patvirtina ankstesnį teiginį, kad atviros ir saugomos darbo rinkos politikos viena kitą papildo, todėl rekomenduojama jas pagal galimybes integrnuoti.

Socialinių įmonių veiklos srityje didelę patirtį sukaupė Lietuva, kur neįgalijuų socialinių įmonių veiklą reguliuoja specialus įstatymas. Remiantis Lietuvos teisės aktais, socialinė įmonė gauna iš valstybės visokeriopą paramą: subsidijos darbo užmokesčiui, darbo vietai pritaikyti arba įrengti, darbuotojams mokyti, papildomoms administraciniems ir (ar) transporto sąnaudoms, nulinis pelno mokesčio tarifas. Dalinis darbo užmokesčio ir valstybinio socialinio draudimo įmokų kompensavimas skirtas kompensuoti papildomas neįgalijuų socialinių įmonių sąnaudas, nes tikslinėms grupėms priskiriamiems darbuotojams stinga darbo įgūdžiai, jų darbo našumas mažesnis, o darbingumas – ribotas. Ši kompensacija neįgalijuų socialinei įmonei mokama neterminuotai, už kiekvieną neįgalą asmenį. Labai reikšminga socialinės įmonės veiklos prielaida – joje įgyvendintos darbuotojų darbo ir socialinių įgūdžių plėtros bei socialinės įtraukties priemonės. Lietuvoje neįgalijuų socialinės įmonės vykdo 54 skirtinges veiklos rūšis, tačiau dauguma iš jų teikia paslaugas.

Kitą saugomos darbo rinkos požiūrį atspindinčios priemonės – tai **specialios užimtumo programos**. Šios priemonės yra plačiai paplitusios Švedijoje, kur jos kuriamos tiek konkrečioms neįgalijuų grupėms, tiek atskiriems darbo rinkos sektoriams (pavyzdžiui, valstybiniam sektoriui arba privačiam sektoriui) arba sritims (pavyzdžiui, kultūras

Neigaliųjų įdarbinimo politika Europoje

Siekiant apibūdinti įvairių Europos valstybių neigaliųjų įdarbinimo politiką, atlikus tyrimą, buvo apibendrinta informacija apie pagrindines įdarbinimo politikos priemones bei atlikta jos analizė kartu su statistikos duomenimis apie neigaliųjų įdarbinimą. Tyrimo rezultatų apibendrinime pateiktos pagrindinės išvados apie kiekvienos valstybės įgyvendinamą politiką ir jos rezultatus.

Remiantis norminiu reglamentavimu ir politikos vertinimo dokumentais, buvo įvertintos **Latvijos** neigaliųjų įdarbinimo skatinimo politikos priemonės bei padarytos išvados. Pirma, neigaliųjų įdarbinimo skatinimo politika yra bendros Latvijos įdarbinimo politikos dalis, neišskiriant neigaliųjų kaip atskirose tikslinės įdarbinimo politikos grupės. Antra, norminiuose aktuose nenustatyta, kad būtina užtikrinti tėstines ir koordinuotas priemones neigaliųjų profesinio tinkamumo, profesinio mokymo, įdarbinimo ir darbo išsaugojimo srityse. Trečia, vienas iš dabartinių neigaliųjų įdarbinimo paramos instrumentų pagrindinių trūkumų yra jų periodiškumas – įdarbinimo skatinimo priemonės įgyvendinamos ES finansinių instrumentų remiamų projektų ribose, o ne remiantis nustatyto nacionalinio lygio ilgalaikės veiklos politika bei atitinkamu finansavimu. Ketvirta, teigiamai vertintinas vis didėjantis profesinės reabilitacijos paslaugų prieinamumas ir mokymo programų kiekis, tačiau trūksta duomenų apie šių priemonių rezultatų rodiklius neigaliųjų užimtumo rodiklių didėjimo išraiška. Penkta, neatsižvelgiant į planuotas veiklos politikos priemones, dabartinės situacijos vertinimas patvirtina, kad neigaliųjų įtraukties į darbo rinką politikos instrumentai nėra pakankamai tobuli, ypač sunkų invalidumo lygi turinčių asmenų atžvilgiu (pavyzdžiui, Latvijoje nepakankamai skatinama socialinių neigaliųjų įmonių plėtra, fragmentuotai įgyvendinamos remiamo ir saugomo įdarbinimo priemonės).

Lietuvos neigaliųjų įdarbinimo skatinimo priemonių analizė suteikia pagrindą padaryti tris pagrindines išvadas. Pirma, teigiamai vertintinas platus profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančių įstaigų tinklas, siūlomų profesinio mokymo programų kiekis ir jų geografinis prieinamumas, o tai yra esminė sekmingos tolimesnės neigaliųjų įtraukties į darbo rinką prielaida. Antra, neigaliųjų įdarbinimo paramos priemonės yra įtvirtintos nacionaliniuose teisės aktuose ir pagrinde finansuojamos iš valstybės biudžeto, o tai yra viena esminių ilgalaikiškumo sąlygų. Trečia, socialinių įmonių ir neigaliųjų socialinių įmonių veiklos srityje stebima stabili plėtra. Socialinių įmonių skaičiaus dinamikos rodikliai patvirtina teigiamą šio priemonės įtaką neigaliųjų įdarbinimui. Nežiūrint į pasiekimus, Lietuvoje būtina didinti įdarbinimo skatinimo priemonių efektyvumą, atsižvelgiant į tai, kad dirbančių neigaliųjų lyginamasis svoris neviršija 25% visų darbingo amžiaus neigaliųjų; palyginti žemi ir vidutiniai profesinės reabilitacijos rezultatyviniai rodikliai.

2010 m. **Čekijoje** buvo padaryti teisės aktų pakeitimai, susiję su invalidumo lygio nustatymo tvarka, vertinimo metodika ir skirstymu į tris lygius. Atlikus šiuos pakeitimus, iš esmės sumažėjo neigaliųjų skaičius. Jeigu, remiantis 2006 m. duomenimis, Čekijoje buvo 1 015 548 neigaliųjų, tai 2010 m. invalidumo pensija buvo paskirta 466 329 asmenims. Čekijos statistikos biuro duomenų bazėse nėra naujausios informacijos apie

neigaliųjų įdarbinimą, todėl sunku įvertinti dabartinių įdarbinimo priemonių rezultatyvumą. Pateikti išsamesni 2006 m., t.y. prieš norminių aktų keitimą, duomenys. Remiantis prieinama informacija, kvotų sistema (valstybinio ir privataus sektoriaus darbdaviai, pas kuriuos dirba virš 25 darbuotojų, privalo įdarbinti bent 4% neigalių darbuotojų) pagrinde veikia valstybiname ir savivaldybių sektoriuje, o privataus sektoriaus darbdaviai naudojasi kuria nors alternatyva (žiūr. 3 lentelę), nes nepasiekia reikalaujamo rodiklio. Iš esmės reikėtų pagerinti ir profesinės reabilitacijos sistemą, tai viena iš „Vienodų neigaliųjų teisių užtikrinimo nacionalinio plano 2010 – 2014 m.” užduočių.

Paskutiniai reikšmingi neigaliųjų socialinės integracijos ir įdarbinimo politikos pakeitimai **Prancūzijoje** buvo padaryti 2005 m., priėmus Vienodų neigaliųjų teisių, galimybių, integravimosi ir pilietiškumo įstatymą. Naujoji politika didelį dėmesį skiria piliečių lygybės principui, todėl neigaliųjų įtraukties į visuomenę ir darbo rinką veiklos politikos priemonių užduotis - tekti paramą ir šalinti apribojimus dėl asmens sveikatos būklės. Pagrindinės įdarbinimo skatinimo priemonės nukreiptos asmens įtraukties į atvirą darbo rinką linkme, tai užtikrina du pagrindiniai instrumentai – profesinio perkvalifikavimo paslaugos ir kvotų sistema. Siekiant išspręsti sunkų invalidumo lygi turinčių asmenų įdarbinimo problemą, Prancūzijoje įgyvendinamos ir atskiro saugomo darbo rinkos priemonės. Neigaliųjų įdarbinimo ir nedarbo rodikliai visų darbingo amžiaus invalidų atžvilgiu atitinka vidutiniškus rodiklius, palyginus su 11 kitų valstybių (atitinkamai 36,0% ir 10,0%).

Airijoje labai plačiai išvystyta neigaliųjų socialinės ir profesinės paramos politika, finansuojama iš valstybės biudžeto lėšų. Esminiai neigaliųjų įdarbinimo politikos pakeitimai vyko 2005 m., kai buvo priimtas šiuo metu Airijoje galiojantis Neigaliomo įstatymas. Integruotas įdarbinimo politikos priemonių ir įdarbinimo statistikos duomenų vertinimas patvirtina, kad įgyvendinamos politikos priemonės pasiekia iškeltus tikslus – nors ir lėtai, tačiau stabilių didėja dirbančių neigaliųjų lyginamasis svoris. Tai patvirtina kasmet didėjantis tiek bendras dirbančių neigaliųjų asmenų lyginamasis svoris (2004 m. – 4%, 2011 m. – 6,2%), tiek valstybiniame sektoriuje dirbančių neigaliųjų lyginamasis svoris (2007 m. – 2,5%, 2011 m. – 3,1%), pasiekęs Neigaliomo įstatymo apibrėžtą šios srities tikslą.

Nyderlanduose neigaliųjų įdarbinimo politikos kontekste teigiamai vertintina diferencijuota invalidumo pašalpų sistema, skirta motyvuoti asmenis integruoti į darbo rinką pagal savo gebėjimus ir tokiu būdu padidinti savo bendras pajamas. Politikos ekspertai pripažįsta, kad darbdavių paramos priemonės iš esmės nedaro įtakos jų norui įdarbinti neigaliuosius, todėl planuojama iđiegti griežtesnę neigaliųjų įdarbinimo kvotų sistemą. Atsakomybė už neigaliųjų įdarbinimą paskirstyta tarp valstybės, savivaldybių ir privataus sektoriaus, kiekvienai dalyvaujančiai šalai paskirtos atskiros funkcijos. Pastaraisiais metais atlikti teisės aktų pakeitimai iš esmės padidina savivaldybių vaidmenį ir atsakomybę už neigaliųjų įdarbinimo politikos įgyvendinimą.

Norvegijos neigaliųjų politika paremta valstybės vienodu gerbūvio galimybių, teisių ir pareigų principais. Veiklos politiką nusako požiūris, kad neigalieji turi tokią pačią vertę ir

Atskira priemonių visuma – tai **parama darbdaviams**, kuri įvairiais būdais teikiama daugumoje tyrimo metu apžvelgtų valstybių. Viena plačiausių paramos sistemų, kuri numato įvairias subsidijas darbdaviams, yra Nyderlanduose. Dažniausiai darbdaviams skiriamos subsidijos neigalių darbuotojų darbo užmokesčiui, darbo aplinkai ir darbo vietai pritaikyti. Darbo užmokesčio subsidijų dydis skiriasi priklausomai nuo darbdavio teisinio statuso (pavyzdžiui, Lenkijoje privatiems verslininkams mokamos 75 proc. darbo užmokesčio subsidijos, o nevalstybinėms organizacijoms – 90 proc.), nuo darbuotojo neigalumo lygio ir darbo krūvio. Rečiau subsidijos mokamos kaip parama asmenų darbo užmokesčiui ir profesinės reabilitacijos paslaugoms užtikrinti darbo vietoje. Gana plačiai taikomos mokesčių lengvatos darbdaviams, kurie įdarbina neigaliuosius. Paramos darbdaviams privalumas yra darbdavių motyvavimo įdarbinti neigaliuosius didinimas. Pagrindinis tokų priemonių įgyvendinimo aprıbojimas – nepakankamas joms iđiegti reikalingų finansinių resursų kiekis, todėl daugeliu atvejų parama darbdaviams kombinuojama su kvotų sistema, o jos ribose surinkti darbdavių mokesčiai skiriami paremti darbdavius, kurie įvykdė šias kvotas.

Mažiau paplitusi užimtumo politikos priemonė yra socialinių **pašalpų sistemos kūrimas, remiantis užimtumo skatinimo tikslais**. Kaip pavyzdžius galima paminėti Norvegiją, Nyderlandus ir Vokietiją – kiekvienoje valstybėje praktika skirtinė. Norvegijoje socialinių pašalpų sistema sukurta taip, kad pašalpa papildytų asmens pajamas, kurios gautos kaip darbo užmokestis. Sistema numato, kad bet kuriuo atveju (net sunkų invalidumo lygi turintiems asmenims) naudingiau dirbti nors ir mažiau valandų, nes tai suteikia galimybę gauti didesnes bendras pajamas palyginti su tuo atveju, kai asmuo gauna tik pašalpą. Nyderlanduose socialinės pagalbos ir užimtumo politikos yra glaudžiai susijusios, ir nuo 2004 m. jų kūrimas bei įgyvendinimas visiškai perduotas savivaldybių žiniom. Toks požiūris suteikia galimybę efektyviai įvertinti tikslinės grupės poreikius ir užimtumo galimybes bei padidinti politikos priemonių kaštų efektyvumo rodiklius. Vokietijoje iđiegtas vadinas „asmeninis biudžetas“, kuris neigaliiesiems teikia galimybę patiemis nuspręsti, kokios pagalbos ir profesinės reabilitacijos paslaugų jiems reikia. Tokiu būdu skatinama profesinės reabilitacijos atitiktis konkretaus asmens poreikiams, gebėjimams ir interesams, didinant paties asmens atsakomybę už savo įtrauktį į darbo rinką ateityje.

Atviros darbo rinkos požiūrio kontekste būtina paminėti **profesinės reabilitacijos sistemą**. Daugelyje Europos valstybių neigaliųjų profesinės reabilitacijos priemonėms skiriamas labai didelis dėmesys, nes jos pripažįstamos viena iš reikšmingiausių asmenų įtraukties į darbo rinką ateityje priemonių. Valstybėse, kuriose tokią paslaugų sistema yra išplėsta, užtikrinamas profesinės reabilitacijos paslaugų prieinamumas pagal galimybes arčiau asmenų gyvenamajai vietai, veikia profesinės reabilitacijos pašalpų sistema, profesinėje reabilitacijoje aktyviai dalyvauja darbdaviai. Europos valstybių praktika patvirtina, kad profesinės reabilitacijos paslaugų efektyvumas pagrinde priklauso nuo jų atitikties tikslinės grupės poreikiams ir konkrečioje administracinėje teritorijoje vykdomų ekonominės veiklos rūsių.

Europos valstybių praktikos įvertinimas: Latvijos ir Lietuvos neįgaliųjų užimtumo politikos tobulinimo rekomendacijos

Tobulinant Latvijos ir Lietuvos neįgaliųjų užimtumo skatinimo veiklos politiką, rekomenduojama atsižvelgti į šio tyrimo metu atliktą Europos valstybių užimtumo politikos priemonių vertinimą. Europos valstybių neįgaliųjų užimtumo politiką apibūdina du pagrindiniai požiūriai: neįgaliųjų įtrauktis į bendrą darbo rinką ir saugomos darbo rinkos plėtra. Šie požiūriai vienas kito neatmeta, ir daugeliu atveju, įvertinus konkrečias užimtumo politikos priemones, daroma išvada, kad jie vienas kitą papildo. Konkrečių užimtumo skatinimo priemonių ir praktikos vertinimas struktūrizuotas pagal šiuos du požiūrius, apibrėžiant kiekvieno požiūrio privalumus ir trūkumus.

Atviros darbo rinkos požiūris

Atviros darbo rinkos požiūris numato įgyvendinti tokias paramos priemones, kurių tikslas – vis labiau siekti visų darbuotojų lygبés, pagal galimybes mažinant apribojimus neigaliiesiems. Įgyvendinant tokią politiką, reikšmingas vaidmuo tenka darbdaviams ir jų motyvavimui priimti į darbą neįgaliuosius. Darbdaviams keliami neįgaliųjų įdarbinimo reikalavimai, tačiau teikiama parama, dažniausiai – įvairios subsidijos, skirtos invalidams įdarbinti jų įmonėse arba organizacijose. Pastaraisiais metais Europoje vis dažniau stebimas perejimas prie atviros darbo rinkos požiūrio principų, skatinant neįgaliųjų užimtumą. Tokios permainos grindžiamos visų visuomenės narių lygبés ir nediskriminavimo ideologija, kuri numato visiems vienodas galimybes. Vienas reikšmingiausių tokios ideologijos instrumentų yra universalaus dizaino principų laikymasis visose visuomeninio gyvenimo srityse. Vis daugėja Europos valstybių, kurios parengia trumpalaikęs ir ilgalaikęs politikos planavimo ir veiklos politikos dokumentus, kuriais siekiama įgyvendinti universalaus dizaino principus. Atviros darbo rinkos požiūriu, pagrindinės užimtumo skatinimo priemonės yra kvotų sistema, subsidijos darbdaviams ir pašalpų sistemos kūrimas užimtumui skatinti.

Neįgaliųjų užimtumo **kvotų sistema** – tai plačiai paplitęs, valstybinio ir privataus sektoriaus darbdaviams taikomas užimtumo skatinimo instrumentas. Kai kuriose valstybėse kvotos pradžioje buvo nustatytos tik valstybiniam sektorui, tačiau palaipsniui buvo įdiegtos ir privačiame sektoriuje. Kadangi kvotų sistema paprastai reglamentuoja teisės aktų ir numato įdarbinti tam tikrą neįgaliųjų skaičių, darbdaviams jos neįvykdžius, jie privalo mokėti valstybei mokesčių (baudą) už kiekvieną neįvykdytą kvotą. Šios finansinės lėšos toliau skiriamos socialinėms pašalpoms ir profesinės reabilitacijos paslaugoms finansuoti. Šios priemonės privalumas yra tai, kad neįgaliųjų užimtumo skatinimo veikloje aktyviai dalyvauja darbdaviai, be to, net neįvykdžius kvotos valstybė gauna papildomų lėšų užimtumo politikos priemonėms įgyvendinti. Pagrindiniai kvotų sistemos trūkumai yra tai, kad, pirma, gana dažnai darbdaviai pasirenka verčiau mokėti papildomą mokesčių, o ne realiai įdarbinti neigaliuosius; antra, kvotų dydis praktiškai reiškia, kad įdarbinama palyginti nedaug neigaliųjų; trečia, remiantis praktika, kvotų sistemos įdiegimas iš esmės neįtakoja bendrų neigaliųjų užimtumo rodiklių.

pagrindinius poreikius kaip ir kiti žmonės. Pastaraisiais metais Norvegijoje yra žymiai daugiau invalidumo pašalpas gaunačių asmenų, ypač jaunimo. Remiantis statistikos duomenimis, 2011 m. 78 000 neigaliųjų bedarbių ieškojo darbo, iš jų 22 000 buvo jaunimas iki 30 m. amžiaus. Todėl Norvegijos vyriausybė parengė naują neigaliųjų įdarbinimo strategiją (2012). Jos tikslas – įtraukti į darbo rinką daugiau žmonių, sumažinant pašalpas gaunancių asmenų skaičių. Neatsižvelgiant į tai, kad Norvegija skiria didelius finansinius resursus įdarbinimui skatinti, dabartinės priemonės kol kas neduoda planuotų rezultatų, todėl būtina parengti naują įdarbinimo strategiją. Išanalizavus statistikos duomenis, galima padaryti išvadą, kad, nors 2011 – 2012 m. Norvegijoje buvo žemesni neigaliųjų nedarbo rodikliai, šioje tikslinėje grupėje jie iš esmės nesiskiria. Kita reikšminga išvada yra tai, kad neigaliųjų grupės nedarbo rodikliai iš esmės nesiskiria nuo bendrų valstybės nedarbo rodiklių, o neigaliųjų grupės įdarbinimo rodikliai žymiai viršija bendrus gyventojų įdarbinimo rodiklius.

Įvertinus per pastarajį dešimtmetį atlikus **Lenkijos** teisės aktų pakeitimus, daroma išvada, kad įvyko keletas reikšmingų pakitimų, skatinančių neigaliųjų įdarbinimą ir įtrauktį į visuomeninį gyvenimą. Atlkti pakeitimai atvėrė platesnes galimybes neigaliiesiems integruotis į atvirą darbo rinką, kuri iki tol buvo prieinama tik registruotiemis bedarbiamams (neigaliujei dažnai nesiregistravoja kaip bedarbiamai, nes gauna invalidumo pensiją). Didesnis démesys dabartinėje veiklos politikoje skiriamas būtent darbdaviams ir jiems skirtoms lengvatoms, nepakankamai tobula neigaliųjų profesinės reabilitacijos sistema. Įdarbinimo ir nedarbo rodiklių analizės dinamika patvirtina, kad dabartinė iniciatyva ir įdarbinimo politikos priemonės iš esmės nedarė įtakos nei neigaliųjų įdarbinimo, nei nedarbo lygiui. Viena pagrindinių priežasčių – nepakankamas teisės aktų apibrėžtu įdarbinimo skatinimo priemonių finansavimas.

Neigaliųjų įdarbinimo politika **Vokietijoje** apima įvairias priemones, kurias įgyvendinant dalyvauja visos šalys – tiek atsakingos valstybinės įstaigos, tiek darbdaviai, tiek patys neigaliieji. Vokietija priskiria mažai valstybių grupei, kuri savo politiką remia principu, kad visiems gyventojams, tarp jų – neigaliiesiems, turi būti suteiktos galimybės integruotis į atvirą darbo rinką. Valstybinės politikos užduotis – teikti papildomą paramą visuomenės grupėms, kurioms gresia socialinis atstumimas. Palyginti su kitomis Europos valstybėmis vienos iš skirtumų yra neigaliųjų apsauga nuo atleidimo ir didesnė darbdavių atsakomybė už neigaliųjų įdarbinimą. Vokietijos ypatumas yra tai, kad dauguma paramos priemonių skirtos sunkų neigalumo lygij turintiems asmenims, kurių darbingumas sumažėjęs mažiausiai 50%. Neatsižvelgiant į įgyvendintas priemones ir įstatymų pakeitimus 2001 m., kurie numatė spartesnę neigaliųjų socialinę įtrauktį, jsk. įdarbinimą, neigaliųjų nedarbo lygis visgi yra didelis.

Ispanijos teisės aktai nustato, kad neigaliiesiems skirtos visos tos pačios įdarbinimo paramos ir profesinės reabilitacijos priemonės, kaip ir kitoms socialinėms grupėms. Kaip atskiros neigaliųjų įdarbinimo skatinimo priemonės minėtinos parama darbdaviams, kvotų sistema ir saugomos darbo vietas. Skatinant neigaliųjų įdarbinimą, pastaraisiais metais buvo įdiegti griežtesni reikalavimai darbdaviams, padidinant neigaliųjų įdarbinimo kvotą nuo 2% iki 7%. Teigiamai vertintina Ispanijos patirtis, integruijant neigaliuosius į saugomą ir atvirą darbo rinką, t.y., specialūs įdarbinimo centrai, kuriuose 70% darbuotojų

yra neįgalieji, daugeliu atvejų veikia kaip kitų įmonių subrangovai atviroje darbo rinkoje. Nežiūrint į įgyvendintas priemones, dirbančių neįgalijų lyginamasis svoris palyginti su visais darbingo amžiaus neįgaliasiais, yra žemiausias iš visų tyrimo metu nagrinėtų valstybių (11,4%).

Šveicarijos neįgalijų įdarbinimo politika pasižymi: pirma - dideliu decentralizavimu (už jos kūrimą ir įgyvendinimą atsakingi kantonai ir savivaldybės); antra - atviros ir saugomos darbo rinkos požiūrių kombinavimu. Tai reiškia, kad saugomos darbo rinkos priemonės (specialios darbo vietas, remiamas darbas ir socialinės įmonės) įgyvendinamos tikslu parengti neįgaluosius darbui atviros darbo rinkos sąlygomis. 2008 m. Šveicarijoje buvo atlirkti paskutiniai reikšmingi neįgalijų socialinės apsaugos ir įdarbinimo politikos pakeitimai, kurie numato ankstesnės intervencijos galimybę ir privalomą profesinę reabilitaciją asmenims, kurie gali atnaujinti arba išsaugoti savo darbingumą. Profesinė reabilitacija iš esmės įtraukta į neįgalijų užimtumo skatinimo priemonių krepšelį. Įgyvendintos politikos efektyvumą patvirtina vienas iš aukščiausių tyrimo metu nagrinėtų valstybių neįgalijų įdarbinimo rodiklių.

Švedijos vyriausybė įgyvendina aktyvią įdarbinimo skatinimo politiką bei tobulina jvairiapusiškas įdarbinimo programas tiek visiems gyventojams, tiek neįgaliesiems. Neįgalijų įdarbinimo skatinimo politikos priemonių visuma apibrėžta kaip *Remiamas darbas*. Toks požiūris Švedijoje gyvuoja daugiau kaip 10 metų ir bendrai vertintinas kaip efektyvus. Jis pagrįstas požiūriu, kad įdarbinimo srityje neįgaliasjam būtina teikti paramą trimis etapais: įsidarbinimas, darbo atlikimas ir darbo išsaugojimas. Kadangi nėra informacijos apie kiekvienos atskiro įdarbinimo programas pradžios laiką ir programos rezultatyvumo rodiklius, sunku įvertinti šių programų ir/arba priemonių įtaką neįgalijų įdarbinimui.

3-oje lentelėje „Neįgalijų įdarbinimo politika Europos valstybėse” apibendrinta reikšmingiausia informacija apie kiekvieną iš tyrimo eigoje nagrinėtų 12 valstybių trijose teminėse projekcijose: (i) bendras profesinės reabilitacijos sistemos apibūdinimas; (ii) pagrindinių neįgalijų įdarbinimo skatinimo priemonių ir instrumentų apibūdinimas; (iii) įdarbinimo priemonės saugomoje darbo rinkoje, ypatingą dėmėsį skiriant socialinėms neįgalijų įmonėms.

Valstybės	Profesinė reabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Neįgalijų socialinės įmonės ir saugomas darbas
	finansuojama tik tais atvejais, kai numatoma, jog asmuo ateityje sekmingai integruosis į darbo rinką. Už profesinę reabilitaciją atsakingi kantonų invalidumo biurai. Nustatant tinkamiausias reabilitacijos programas, atsižvelgiama į tokius veiksmus kaip asmenės amžius, motyvacija, invalidumo rūšis ir buvusi profesija.	Saugomas darbas Darbo vietu kūrimas specialiose programose arba praktikos dirbtuvėse. Ši užimtumo skatinimo priemonė paremta požiūriu „pirma mokyti, po to įdarbinti“. Toks darbas yra adaptavimosi fazė sekančiam reintegracijos proceso žingsniniui. Saugomos (specialios) darbo vietas pagrindinė finansuojanės įvairių įdarbinimo programų ribose, kur ių pagrindinis tikslas – suteikti neigaliems savimi ir ilvirtinti jų profesinius įgudžius. Saugomo darbo alternatyva yra socialinės įmonės.	turintiems žmonėmis. Dominuojančios sritys yra maininimo ir svečinumo paslaugos, daržininkystė, medžio apdirbimas, paslaugos įmonėms ir amatininkystė. Socialinių įmonių veiklos finansavimo lėšas sudaro įmonės veiklos pajamos, valstybines subsidijos (pagrindinė skirtos darbo užmokesčiui) ir privačių rėmėjų lėšos.

Valstybės		Profesinė rehabilitacija	Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas	Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas
Valstybės	Profesinė rehabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Socialinės įmonės Lietuvoje veikia dviejų tipų socialinės įmonės: socialinės įmonės ir neigaliųjų arba riboto
Šveicarija	Bendrai atvejais profesinės reabilitavimas yra privačomis. Naujuosių ištakymų paketinmai numato galimybę porelti nuo požiūrio „reabilitacija prieš pašalpas“ prie požiūrio „reabilitacija vietoje pašalpų“. Invalidumo pasalpa skiriama tik tada, kai reabilitacija nesėkminga. Pagal naujuosius reikalavimus asmuo privalo aktyviai dalyvauti profesinėje reabilitacijoje, siekiant išsaugoti savo darbo vieta arba kaip įmanoma greičiau atnaujinti profesinę veiklą. Profesinė reabilitacija iš valstybės lėšų	Iankyrį saugomo darbo centrų, įdarbinimo dienos, centrali siūlo dirbtų įvarinius rankdarbus ir amatininkų darbus. Neigaliųjų profesinės rehabilitacijos funkcionuojančios įstaigos ir nepelno privačios įdarbinimo agentūros, kurios bendradarbiauja su neigaliųjų organizacijomis. Šios agentūros teikia profesinių mokymų konsultacijas ir padeda įdarbininti.	neigaliųjų taikinių prisiungia prie tam tikros įmonės. Tokais atvejais darbdaviamos skirtinės subsidijos beveik 8000 EUR per metus.	Lietujoje iki šiol nebuvu plečiamas neigaliųjų socialinės įmonių tinklas.
Lietuva	Profesinė rehabilitacija ir saugomas darbas	Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai
	Reabilitacijos pastangos uždarbinamųjų biudžeto. Jas teikia Gerbiūvo ministras (GMI) Socialinės integracijos valstybinė agentūra (SIVA). Rekomendacijas dėl profesinės rehabilitacijos teikia Valstybinė sveikatos ir darbingumo ekspertizės gydymo komisija (VSDEGK). Valstybės apmokamos socialinės reabilitacijos paslaugos teikiamas SIVA kolegijoje, ir įtarmalas vidurinėje profesinėje mokykloje. Šios istagių neigaliųjų darbuotojų aplinkai pritaikyti, taip pat darbo užmokesčio subsidijas – iki 50% valstybės mustavto minimalaus darbo užmokesčio. Sangomo darbo centruose, kuriuose dirba 70 – 90% neigaliųjų darbuotojų, darbdaviamos skirtinės subsidijos, o tais atvejais, kai virš 90% visų darbuotojų yra neigalius, skirtinės 12 000 EUR dydžio subsidijos. Be to, šios įmonės atteidžiamos nuo pridėtinės vertės mokesčio valstybinių subsidijų.	Pagrindinės neigaliųjų įdarbinimo politikos priemonės planuojančios Lietuvos Latvijoje: profesinės rehabilitacijos priemonės; ES struktūrinų fondų remiamos aktyvių darbo rinkos politikos priemonės; parama darbdaviamams, kurie įdarbiniai neigaliuosius. Valstybinė nedarbo mažinimo politika igyvendina Valstybinė įdarbinimo agentūra. Pagrindinis politikos planavimo neigaliųjų įdarbinimo skatinimo dokumentas yra <i>Pagrindinės invalidumų ir jo paseinių mažinimo politikos gairės 2005–2015 m.</i> Pagal pagrindinės gairės parengtas Veiklos politikos planas, už kurio igyvendinimą atsakinga Gerbiūvo ministerija. Pagrindinės įstatymo įtaka į planu įtraukiamos priemonių plėtra, mokestų lengvatos neigaliuoliems, profesinės reabilitacijos programų tobulinimas.	Pagrindinės neigaliųjų įdarbinimo politikos instrumentas yra aktivios darbo rinkos politikos priemonės , kurios igyvendinamos, vykdant Europos Sąjungos struktūrinų fondų finansuojamą veiklą. Aktivios neigaliųjų įdarbinimo politikos priemonės: profesinių mokymas, perkyvalifikuojimas ir kvalifikacijos kėlimas; priemonės nustatytoms įdarbinimo įstatymo parengimais, subsidijuotų įdarbinimo priemonių programų tobulinimais.	Socialinės įmonės Lietuvoje veikia dviejų tipų socialinės įmonės: socialinės įmonės ir neigaliųjų arba riboto
	Reabilitacijos pastangos uždarbinamųjų biudžeto. Jas teikia Gerbiūvo ministras (GMI) Socialinės integracijos valstybinė agentūra (SIVA). Rekomendacijas dėl profesinės rehabilitacijos teikia Valstybinė sveikatos ir darbingumo ekspertizės gydymo komisija (VSDEGK). Valstybės apmokamos socialinės reabilitacijos paslaugos teikiamas SIVA kolegijoje, ir įtarmalas vidurinėje profesinėje mokykloje. Šios istagių neigaliųjų darbuotojų aplinkai pritaikyti, taip pat darbo užmokesčio subsidijas – iki 50% valstybės mustavto minimalaus darbo užmokesčio. Sangomo darbo centruose, kuriuose dirba 70 – 90% neigaliųjų darbuotojų, darbdaviamos skirtinės subsidijos, o tais atvejais, kai virš 90% visų darbuotojų yra neigalius, skirtinės 12 000 EUR dydžio subsidijos. Be to, šios įmonės atteidžiamos nuo pridėtinės vertės mokesčio valstybinių subsidijų.	Pagrindinės neigaliųjų įdarbinimo politikos instrumentas yra aktivios darbo rinkos politikos priemonės , kurios igyvendinamos, vykdant Europos Sąjungos struktūrinų fondų finansuojamą veiklą. Aktivios neigaliųjų įdarbinimo politikos priemonės: profesinių mokymas, perkyvalifikuojimas ir kvalifikacijos kėlimas; priemonės nustatytoms įdarbinimo įstatymo parengimais, subsidijuotų įdarbinimo priemonių programų tobulinimais.	Socialinės įmonės Lietuvoje veikia dviejų tipų socialinės įmonės: socialinės įmonės ir neigaliųjų arba riboto	
	Reabilitacijos pastangos uždarbinamųjų biudžeto. Jas teikia Gerbiūvo ministras (GMI) Socialinės integracijos valstybinė agentūra (SIVA). Rekomendacijas dėl profesinės rehabilitacijos teikia Valstybinė sveikatos ir darbingumo ekspertizės gydymo komisija (VSDEGK). Valstybės apmokamos socialinės reabilitacijos paslaugos teikiamas SIVA kolegijoje, ir įtarmalas vidurinėje profesinėje mokykloje. Šios istagių neigaliųjų darbuotojų aplinkai pritaikyti, taip pat darbo užmokesčio subsidijas – iki 50% valstybės mustavto minimalaus darbo užmokesčio. Sangomo darbo centruose, kuriuose dirba 70 – 90% neigaliųjų darbuotojų, darbdaviamos skirtinės subsidijos, o tais atvejais, kai virš 90% visų darbuotojų yra neigalius, skirtinės 12 000 EUR dydžio subsidijos. Be to, šios įmonės atteidžiamos nuo pridėtinės vertės mokesčio valstybinių subsidijų.	Pagrindinės neigaliųjų įdarbinimo skatinimo priemonės yra aktivios darbo rinkos politikos priemonės , kurios igyvendinamos, vykdant Europos Sąjungos struktūrinų fondų finansuojamą veiklą. Aktivios neigaliųjų įdarbinimo politikos priemonės: profesinių mokymas, perkyvalifikuojimas ir kvalifikacijos kėlimas; priemonės nustatytoms įdarbinimo įstatymo parengimais, subsidijuotų įdarbinimo priemonių programų tobulinimais.	Socialinės įmonės Lietuvoje veikia dviejų tipų socialinės įmonės: socialinės įmonės ir neigaliųjų arba riboto	
Lietuva	Už profesinė reabilitaciją Lietuvoje atsakinga institucija - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lietuvos darbo birža. Profesinės	Už profesinė reabilitaciją Lietuvoje atsakinga institucija - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lietuvos darbo birža. Profesinės	Už profesinė reabilitaciją Lietuvoje atsakinga institucija - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lietuvos darbo birža. Profesinės	Socialinės įmonės Lietuvoje veikia dviejų tipų socialinės įmonės: socialinės įmonės ir neigaliųjų arba riboto

3 lentelė. Neigaliųjų įdarbinimo politika Europos valstybėse

Valstybės	Profesinė rehabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas	
Šveicarija	Bendrai atvejais profesinės reabilitavimas yra privačomis. Naujuosių ištakymų paketinmai numato galimybę porelti nuo požiūrio „reabilitacija prieš pašalpas“ prie požiūrio „reabilitacija vietoje pašalpų“. Invalidumo pasalpa skiriama tik tada, kai reabilitacija nesėkminga. Pagal naujuosius reikalavimus asmuo privalo aktyviai dalyvauti profesinėje reabilitacijoje, siekiant išsaugoti savo darbo vieta arba kaip įmanoma greičiau atnaujinti profesinę veiklą. Profesinė reabilitacija iš valstybės lėšų	Iankyrį saugomo darbo centrų, įdarbinimo dienos, centrali siūlo dirbtų įvarinius rankdarbus ir amatininkų darbus. Neigaliųjų profesinės rehabilitacijos funkcionuojančios įstaigos ir nepelno privačios įdarbinimo agentūros, kurios bendradarbiauja su neigaliųjų organizacijomis. Šios agentūros teikia profesinių mokymų konsultacijas ir padeda įdarbininti.	neigaliųjų taikinių prisiungia prie tam tikros įmonės. Tokais atvejais darbdaviamos skirtinės subsidijos beveik 8000 EUR per metus.	Lietujoje iki šiol nebuvu plečiamas neigaliųjų socialinės įmonių tinklas.
Lietuva	Profesinė rehabilitacija ir saugomas darbas	Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai
	Reabilitacijos pastangos uždarbinamųjų biudžeto. Jas teikia Gerbiūvo ministras (GMI) Socialinės integracijos valstybinė agentūra (SIVA). Rekomendacijas dėl profesinės rehabilitacijos teikia Valstybinė sveikatos ir darbingumo ekspertizės gydymo komisija (VSDEGK). Valstybės apmokamos socialinės reabilitacijos paslaugos teikiamas SIVA kolegijoje, ir įtarmalas vidurinėje profesinėje mokykloje. Šios istagių neigaliųjų darbuotojų aplinkai pritaikyti, taip pat darbo užmokesčio subsidijas – iki 50% valstybės mustavto minimalaus darbo užmokesčio. Sangomo darbo centruose, kuriuose dirba 70 – 90% neigaliųjų darbuotojų, darbdaviamos skirtinės subsidijos, o tais atvejais, kai virš 90% visų darbuotojų yra neigalius, skirtinės 12 000 EUR dydžio subsidijos. Be to, šios įmonės atteidžiamos nuo pridėtinės vertės mokesčio valstybinių subsidijų.	Pagrindinės neigaliųjų įdarbinimo politikos instrumentas yra aktivios darbo rinkos politikos priemonės , kurios igyvendinamos, vykdant Europos Sąjungos struktūrinų fondų finansuojamą veiklą. Aktivios neigaliųjų įdarbinimo politikos priemonės: profesinių mokymas, perkyvalifikuojimas ir kvalifikacijos kėlimas; priemonės nustatytoms įdarbinimo įstatymo parengimais, subsidijuotų įdarbinimo priemonių programų tobulinimais.	Pagrindinės neigaliųjų įdarbinimo skatinimo priemonės yra aktivios darbo rinkos politikos priemonės , kurios igyvendinamos, vykdant Europos Sąjungos struktūrinų fondų finansuojamą veiklą. Aktivios neigaliųjų įdarbinimo politikos priemonės: profesinių mokymas, perkyvalifikuojimas ir kvalifikacijos kėlimas; priemonės nustatytoms įdarbinimo įstatymo parengimais, subsidijuotų įdarbinimo priemonių programų tobulinimais.	

igudžius ir profesinę kompetenciją

reabilitavimas yra privačomis. Naujuosių ištakymų paketinmai numato galimybę porelti nuo požiūrio „reabilitacija prieš pašalpas“ prie požiūrio „reabilitacija vietoje pašalpų“. Invalidumo pasalpa skiriama tik tada, kai reabilitacija nesėkminga. Pagal naujuosius reikalavimus asmuo privalo aktyviai dalyvauti profesinėje reabilitacijoje, siekiant išsaugoti savo darbo vieta arba kaip įmanoma greičiau atnaujinti profesinę veiklą. Profesinė reabilitacija iš valstybės lėšų

Išdėstytos politikos priemonės yra decentralizuotai įgyvendinamos kantonuose ir savivaldybėse.

Reabilitacijos pastangos uždarbinamųjų biudžeto. Jas teikia Gerbiūvo ministras (GMI) Socialinės integracijos valstybinė agentūra (SIVA). Rekomendacijas dėl profesinės rehabilitacijos teikia Valstybinė sveikatos ir darbingumo ekspertizės gydymo komisija (VSDEGK). Valstybės apmokamos socialinės reabilitacijos paslaugos teikiamas SIVA kolegijoje, ir įtarmalas vidurinėje profesinėje mokykloje. Šios istagių neigaliųjų darbuotojų aplinkai pritaikyti, taip pat darbo užmokesčio subsidijas – iki 50% valstybės mustavto minimalaus darbo užmokesčio. Sangomo darbo centruose, kuriuose dirba 70 – 90% neigaliųjų darbuotojų, darbdaviamos skirtinės subsidijos, o tais atvejais, kai virš 90% visų darbuotojų yra neigalius, skirtinės 12 000 EUR dydžio subsidijos. Be to, šios įmonės atteidžiamos nuo pridėtinės vertės mokesčio valstybinių subsidijų.

Socialinės įmonės

Šveicarijoje socialinės įmonės yra privačomis. Naujuosių ištakymų paketinmai numato galimybę porelti nuo požiūrio „reabilitacija prieš pašalpas“ prie požiūrio „reabilitacija vietoje pašalpų“. Invalidumo pasalpa skiriama tik tada, kai reabilitacija nesėkminga. Pagal naujuosius reikalavimus asmuo privalo aktyviai dalyvauti profesinėje reabilitacijoje, siekiant išsaugoti savo darbo vieta arba kaip įmanoma greičiau atnaujinti profesinę veiklą. Profesinė reabilitacija iš valstybės lėšų

Išdėstytos politikos priemonės yra decentralizuotai įgyvendinamos kantonuose ir savivaldybėse.

Reabilitacijos pastangos uždarbinamųjų biudžeto. Jas teikia Gerbiūvo ministras (GMI) Socialinės integracijos valstybinė agentūra (SIVA). Rekomendacijas dėl profesinės rehabilitacijos teikia Valstybinė sveikatos ir darbingumo ekspertizės gydymo komisija (VSDEGK). Valstybės apmokamos socialinės reabilitacijos paslaugos teikiamas SIVA kolegijoje, ir įtarmalas vidurinėje profesinėje mokykloje. Šios istagių neigaliųjų darbuotojų aplinkai pritaikyti, taip pat darbo užmokesčio subsidijas – iki 50% valstybės mustavto minimalaus darbo užmokesčio. Sangomo darbo centruose, kuriuose dirba 70 – 90% neigaliųjų darbuotojų, darbdaviamos skirtinės subsidijos, o tais atvejais, kai virš 90% visų darbuotojų yra neigalius, skirtinės 12 000 EUR dydžio subsidijos. Be to, šios įmonės atteidžiamos nuo pridėtinės vertės mokesčio valstybinių subsidijų.

Valstybės		Profesinė reabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Neigaliųjų socialinės imonės ir saugomas darbas
paslaugas teikiančią įstaigą: IRO piemniausiai suderinamas su UWV, kuris suderina jį su profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančia įstaiga ir suleikia jam igvydintini būtiną finansavimą. Maksimalus IRO igvydindinimo laikotarpis - dviejų metų, maksimali prielaimana suma - 5000 EUR. Mokėjimo dydis ir išmokėjimo tvarka tesiogių (paslaugos teikiančios įstaigos) pasiektais rezultatais.	kaip 6 mėnesius. Be to, darbdavys turi teisę mokėti darbuotojui darbo užmokesči, kuris yra mažesnis už valstybės nustatytą minimalų darbo užmokesči. Likusia dalį primoka savivaldybės, kai bendros asmenis pajamos būtų didesnės už minimalią invalidumo pašalpą.	2004 m. sausio mėn. įsigilio Nyderlandų Darbo ir socialinės pagalbos įstatymo paketinių. Ju ikišas buvo pastickt, kad vis daugiau vairių pasaičių, tame tarpe - invalidumo, gavėjų gržtų į darbo rinką. Savivaldybėms buvo priskirta diidesnė norminė ir finansinė atsakomybė už socialinės paslaugų, suteikių diidesnę politinę laisvę ir visišką teisę kontroliuoti biudžeto planavimą, susijusį su pagalbos teikimu darbo išskantiems asmenims. Savivaldybėms suteikta maksimali laisvė, parengiant įgyvendinant socialinę ir idarbinimo politiką.	kaip 6 mėnesius. Be to, darbdavys turi teisę mokėti darbuotojui darbo užmokesči, kuris yra mažesnis už valstybės nustatytą minimalų darbo užmokesči. Likusia dalį primoka savivaldybės, kai bendros asmenis pajamos būtų didesnės už minimalią invalidumo pašalpą.	imonejė (arba saugomo darbo imonėje); (ii) asmuo iš socialinės imonės gal būti stūctamais dirbtų iš paprastą imone, darbuotojas oficialiai dirba savivaldybei, o praktiškai tai vyksta paprastojo darbo aplinkyje; (iii) asmuo gali sudaryti sutartį su eiliniu darbdaviu, tačiau uztinkrina ypatingą asmenis priežiūrą darbo vietoje (tokiu atveju savivaldybė darbdavui skiria subsidijas įvairiems poreikiams).
Ispanija	Neigaliessiemis numatomos visos tos pacijos idarbinimo paramos ir profesinės rehabilitacijos priemonės, kaip ir kitoms socialinėms grupėms. Už idarbančių ir bedarbių užimtumo priemonės atsakingos idarbinimo institucijos – Darbo ir imigracijos ministerija ir jai pavaldžių įstaiga - Idarbinimo taryba. Ispanijos autonominų provincijų įstaigos - Socialinių paslaugų ir senyvo amžiaus žmonių institutuose atsakantį už profesinės rehabilitacijos priemonių užtinkinimą neigaliessiemis savo administraciščių teritorijoje. Profesinių rehabilitavimą – igvydindama centrini – tai dienos centrai, kuriuos lanko darby, sutarčiai, su darbuotoju sudaroma nuolatinio darbo sutartis. Darbdavai gali idarbinčių neigaliessiuos ir vadiniams darbo anklov programos ribose, kurii numato, kad saugomose darbo vietoje dirbantys mokestis levensai už kiekvienu	Parama darbdaviams Darbdaviamus numatomos mokesčių lengvatos už neigaliųjų idarbininą prieklauso nuo darbo sutarčies rušies – terminuoja arba neterminuoja darbo sutartis. Darbdaviamus, kurie idarbinia neigaliuosius, sudarydami neterminuotas darbo sutartis, gali būti paskirta iki 900 EUR dydžio pašalpa darbo vietai pritaikyti, 6000 EUR dydžio imones pajamų mokesčio lengvai ir darbo uzmokesčio subsidijos - beveik 4000 EUR viename darbuotojui. Be to, darbdaviamus priklausuo socialinio mokesčio lengvatos, kuriai dydis priklauso nuo darbuotojo netekto darbingumo lygio. Siekiant šių lengvatos, darbdavys privalo idarbininti asmenį ne mažiau kaip 3 metų laikotarpiu. Darbdavai, kurie idarbinia neigaliuosius, sudarydami terminuotas darbo sutartis, taip pat gali priekludinti i socialinį mokesčio lengvatas. Lengvatu tarifai yra mažesni. Darbdavai, kurie užtinkrina praktikos darbus neigaliessiemis, taip pat gali priekludinti i socialinį mokesčio lengvatas. Sie darbdavai gali pateikti paraškas ir paramai, kuri skirta darbo vietai pritaikyti, jeigu numatoma praktikos trukmė - ne mažiau kaip 12 mėnesių. Kitos lengvatos darbdaviam teikiamos tuomet, jeigu baigiantis praktikos darby, sutarčiai, su darbuotoju sudaroma nuolatinio darbo sutartis. Darbdavai gali idarbinčių neigaliessiuos ir vadiniams darbo anklov programos ribose, kurii numato, kad saugomose darbo vietoje dirbantys mokestis levensai už kiekvienu	Idarbinimo apsauga Saugomas idarbinimas Ispanijoje pagrįstas Specialaus idarbinimo centru (SEC) veikla. Šiuose centruose neigaliųjų lyginamasis svoris virsija 70%. Daugelis šių centru veikia kaip kitų imonų subrangovai ar atviruo darbo rinkoje. Toks pozicijas vadinas darbo anklavo programa, kuri veikia nuo 3 mėnesių iki 6 metų ir skirta statinių saugomo darbo darbuotojui vis plėčiau integruotis i atvirą darbo rinką. Darbdaviam, kurių idarbiniai darbuotojai, iš saugomų darbo vietų, tai galimiybę įstatymo idarbinimo kvota, Specialaus idarbinimo centrums suteikiamos 100% socialinio mokesčio levensai už kiekvienu	

Valstybės	Profesinė reabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Neįgalujių socialinės jmonės ir saugomas darbas
Lenkija	<p>reabilitacijos paslaugos teikiamos tik nedirbantiems neįgaliesiems. Neįgaliesiems teikiama tokios profesinės reabilitacijos paslaugos:</p> <ul style="list-style-type: none"> profesinių iėjūžių vertinimas; kaijeros konsultacijos; asmenis profesiniu ligužių reabilitavimas arba naujų profesinių gebėjimų išgijimas; profesinės perkyvaliukavimas ir įdarbinimo parama. Įdarbinimo paramą teikia profesinės reabilitacijos institucijos, kurios bendradarbiauja su darbdaviais, turi darbo rinką ir teikia klientams konsultacijas įdarbinimo klausimais. Profesinės reabilitacijos programas Lietuvoje įgyvendinamamos tokio profilio paslaugas teikiančiose sveikatos centruose, profesioninio mokymo ir kitose švietimo įstaigose. <p>Profesinės reabilitacijos paslaugos finansuojamos iš valstybiniuo biudžeto išėjų, specialiai įdarbinimo biudžeto ir kitų finansinių sastumų (fondų).</p> <p>Lietuvoje yra 13 profesinės rehabilitacijos institucijų 11 įvairių metinių, siūlomų mokymo programų skaičius, jose svyruoja nuo 3 net iki 64 programų.</p> 	<p>įgyvendinamų atsaktingos valstybines institucijos - Socialinės apsaugos ir darbo ministrų, Lietuvos darbo birža ir Lietuvos darbo rinkos mokymo įstaiga.</p> <p>Aktyvių darbo rinkos politikos priemonės</p> <p>Pagrindinis įstatymas, skatinantis neįgalujių integravimą į darbo rinką – Užimtumo remonto įstatymas. Įstatymas apriboja gyventojų grupes, kurioms teikiama specifinė parama darbo rinkoje, tarp jų:</p> <ul style="list-style-type: none"> asmenys, praradę 20-55% darbingumo; asmenys, dalyvavę profesinės reabilitacijos programose; neformalius išsklavinimas; parama, siegiant naujas darbo vietas; (v) darbo rotacija. Už šį priemonių įdiegimą atsakinga institucija - Lietuvos darbo birža. Darbo rinkos reikmes atitinkančių profesinės reabilitacijos paslaugų tobulinimas yra vienas iš Lietuvos užimtumo skatinimo veiklos politikos tilksių. <p>Parama darbdaviams</p> <p>Remiantis Užimtumo remonto įstatymu, neįgalajam darbo vieta pritaikiamas darbdaviumu gali būti paskirta net iki 22 vietinių darbo užmokesčių dydžio valstybės finansinė parama vienai darbo vietai įrengti; darbdavys privalo padengti mažiausiai 35% visų darbo vienos įrengimo (pritaikymo) išlaidų; darbdavys privalo išsangoti viena iš naujo įrengtų (pritaikytą) darbo vietai ne mažiau kaip 36 mensesius.</p> <p>Darbdaviams, įdarbinantems asmenis, kurių darbingumo lygių siekia 45-55%, 12 mėnesių skirtamais subsidijos darbo užmokesčiui.</p> <p>Darbdaviams, įdarbinantems asmenis, kurių darbingumo lygis siekia 20-40%, kiekvieną menses gausa mokėjimus už kiekvieną įdarbiną asmenį per visą įdarbinimo laikotarpi, kuris atitinka realiai išdirbtą laiką. Papildomai prie remiamu neįgalujių darbo vietu skirtamų subsidijos darbo užmokesčiui ir privačiomis valstybiniu socialiniu draudimo įmokoms.</p>	<p>darbdingumo asmenų socialinės jmonės.</p> <p>Neįgalujių socialinėje jmonėje ne mažiau kaip 50% įmones metiniuose sąrašuose esančių darbotojų vidutinio skaičiaus yra neįgalieji.</p> <p>Socialinėms jmonėms gali buti teikiama tokia valstybinė pagalba: dalinius darbo užmokesčio ir valstybinių socialinio draudimo įmokų kompensavimas; subsidija pritaikyti ir darbo priemonėms įsigyti; subsidija darbuotojų mokymams; subsidija gamybiniems ir poilsio patalpoms pritaikyti; subsidija papildomoms administraciniems ir transporto išlaidoms kompensuoti; subsidija asistencijai (gesstu kabos vertėjimo) išlaidoms kompensuoti; pelno mokesčio nulinis tarifas. 2011 m. pabaigoje Lietuvoje buvo 105 neįgalujių socialinės jmonės, kurios diro 2173 neįgalieji. Iš viso socialinėse jmonėse ir neįgalujių socialinėse įmonėse dirba mažiau kaip 10% visų dirbamųjų neįgalijų.</p>
	Subsidijuotas įdarbinimas		Saugomas darbas

Valstybės	Profesinė reabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas
Nederlandai	Už neigaliųjų reintegravimą į darbo rinką atskingus Darbuotojų draudimo institutus (UWV), kuris bendradarbiauja su savivaldybėmis ir užtikrina biūtinės priemonės. Nuo 2002 m. profesinės reabilitacijos ir reintegracijos pastangas teikia privatus sektorius. UWV reabilitacijos ir reintegracijos pastaugos deltegujamoms privatiems verslininkams, su kuriais savivaldybės sudaro sutartis. Pastaraisiais metais padaryti teisės aktų paketiniu, siekiant vystyti individualų pozitūrų profesinės reabilitacijos sritį. Nuo 2004 m. neigaliuotiems suteikta galimybė patirti individualios reabilitacijos planą (IRO) ir pasininkti tinkamiausia	atsakingų valstybinių institucijų - Pensijų ir pašadų tarnybos, Integracijos biuro, Idarbinimo agentūros reabilitacijos komandos - rekomendaciją dėl pageidaujamų profesinių mokymų.	atsakingų valstybinių institucijų - Pensijų ir pašadų tarnybos, Integracijos biuro, Idarbinimo agentūros reabilitacijos komandos - rekomendaciją dėl pageidaujamų profesinių mokymų.
Subsidijos darbdaviams	Sunkų invalidumo lygi turintiems asmenims teikama papildoma pagalba užimtumui skatinanti. Tokius asmenis idarbinantiantiems darbdaviams gali būti skirtamos darbo užmokesčio subsidijos, kurių dydis siekia net iki 70% darbo užmokesčio, laikarpiančių trijų metų. Vyresnio amžiaus neigaliųjų idarbininui skirtų subsidių skyrimo trukmė gali būti prastesnė neišorinių metų. Norėdamas gauti darbo užmokesčio subsidijas, darbdavys privalo įvykdinti neigaliųjų idarbinimo kvotą (5%). Darbdaviamas gali būti teikiama ir materialinė parama darbo vietai prieinamai.	užtikrinimą, t.y., už darbo vietas techninį pritaikymą ir įrengimą, išskyryus atvejus, kai tai darbdavui tampa labai sunkia našta. Jeigu darbdavys negali įvykdri šio reikalavimo dėl nepakankamų finansinių resursų, daiktis sanančiu gali būti padengta iš atitinkamos pasālopų, kuri skiriamą pačiam neigaliajam.	užtikrinimą, t.y., už darbo vietas techninį pritaikymą ir įrengimą, išskyryus atvejus, kai tai darbdavui tampa labai sunkia našta. Jeigu darbdavys negali įvykdri šio reikalavimo dėl nepakankamų finansinių resursų, daiktis sanančiu gali būti padengta iš atitinkamos pasālopų, kuri skiriamą pačiam neigaliajam.
Pašalpų sistema ir anksstyvųjų reintegracijos idarbininiui skatinant	Reikšmingas neigaliųjų idarbinimo politikos elementas yra sukurti invalidumo pašalpų sistemą, skatinanti žmonių motyvacinę dirbtį. Dribdami jie gali iš esmės padidinti savo pajamas, tuo pačiu neprastardami galimybęs gauti invalidumo pašalpą.	Nuo 2004 m. Lenkijoje įsigaliojo subsidijuoto idarbinimo nuostatai pagal principą „pinigai sekā paskui asmenių“. Šie nuostatai numato, kad darbo užmokesčio subsidijos iš Nacionalinio reabilitacijos fondo lešu (atviro darbo rinkos darbdavys gauna mažiau nei vadiniamas saugomos darbo rinkos darbdavys) dauguma neigaliųjų dirba atvirje darbo rinkoje. Neigaliųjų profesinės ir socialinės reabilitacijos įstatymas numato 75% dydžio darbo užmokesčio subsidijos privatiems verslininkams, 90% dydžio – kitiemis darbdaviams, pavyzdžiui, nevalstybinėms organizacijoms.	Nuo 2004 m. Lenkijoje įsigaliojo subsidijuoto idarbinimo nuostatai pagal principą „pinigai sekā paskui asmenių“. Šie nuostatai numato, kad darbo užmokesčio subsidijos iš Nacionalinio reabilitacijos fondo lešu (atviro darbo rinkos darbdavys gauna mažiau nei vadiniamas saugomos darbo rinkos darbdavys) dauguma neigaliųjų dirba atvirje darbo rinkoje. Neigaliųjų profesinės ir socialinės reabilitacijos įstatymas numato 75% dydžio darbo užmokesčio subsidijos privatiems verslininkams, 90% dydžio – kitiemis darbdaviams, pavyzdžiui, nevalstybinėms organizacijoms.
Idarbinimo apsauga reguliuojant	Darbdavai mygtuojamai priimti nuolaičių neigalius, sureikiant jems darbo užmokesčio subsidijas, teikiant pagabala darbo vietus, sureikiykyl, mokyti darbuotojus profesijos ir tam tikri iždužti. Nuo 2010 m. darbdavai gali reikalauti net iki 100% dydžio subsidijos už darbo vietas pritaikymą, jeigu darbuotojas išdirbo įmonėje ne mažiau	idarbinimo apsaugos įstatymas. Jei tikslos – sudaryti darbo galimybes žmonėms su sunktais fizinių, profesinės sveikatos ir arba psichikos sutrikimais, kurie norėtų, bet negali dirbti normaliomis darbo sąlygomis bei darbo užmokesčio subsidijų, darbo vadovų ir darbo vienos prietaikymu. Taikovai atvejais asmeniui siūloma galimybė dirbti specialiose saugomo darbo įmonėse. Už įstatymo įdiegimą atskingos savivaldybės, kurios tikslii gauna subsidijas iš valstybės.	idarbinimo apsaugos įstatymas. Jei tikslos – sudaryti darbo galimybes žmonėms su sunktais fizinių, profesinės sveikatos ir arba psichikos sutrikimais, kurie norėtų, bet negali dirbti normaliomis darbo sąlygomis bei darbo užmokesčio subsidijų, darbo vadovų ir darbo vienos prietaikymu. Taikovai atvejais asmeniui siūloma galimybė dirbti specialiose saugomo darbo įmonėse. Už įstatymo įdiegimą atskingos savivaldybės, kurios tikslii gauna subsidijas iš valstybės.
Cekija	Už neigaliųjų profesinę reabilitaciją atsakinga Idarbinimo įstaiga, yra trys pagrindiniai idarbinimo apsaugos tipai:	(i) asmuo gali dirbti socialinėje	Pagrindinis norminis aktas, reglamentuojantis neigaliųjų idarbininį Čekijoje, yra idarbinimo įstatymas. Jis nustato ir darbdaviamas Saugomas darbo vietas sukuria

Valstybės	Neįgaliniųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas		
	Profesinė reabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Neįgaliniųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas
Švedija	<p>agentūra ir jos filialai, kurie kartu su asmeniu sudaro individualų profesinės reabilitacijos planą.</p> <p>Maksimali profesinės reabilitacijos trukmė - 24 mėnesiai. Idarbinimo agentūra gali perduoti profesinės reabilitacijos paslaugas</p> <p>nevalstybineiems organizacijoms arba kitos paslaugas teikiančioms istaigoms. Rengiant reabilitacijos planą dalyvauja nevalstybinėi organizacijų atstovai nevalstybinėi organizacijų, kurį idarbinavę, komandose trūksta tokų sričių specialistų, kai gydytojai, savivaldybės atstovai, psychologai ir profesinės reabilitacijos specialistai. Profesinio mokymo programos išgyvendinamoms bendradarbiaujant su mokymo centrais visoje valstybėje, jose gali dalyvauti asmenys, kurių įdarbinimo agentūroje registruoti kaip ieškantys darbo.</p>	<p>ketiamus neįgaliniųjų idarbininio reikakavimuis. Bendrosios idarbinimo politikos tikslias - pagal galimiabes iutraukti kuo daugiau neįgaliniųjų atvirą darbo rinką. Didžiausi priviliumai idarbiniam neįgaliniųjų išstatymo įtvirtintų kvotų privalo mokėti mokesčių (baudą).</p> <p>Kvotų sistema</p> <p>Idarbinimo išstatymas nustato, kad valstybinio ir privataus sektoriaus darbuotojai, pas kurios dirba virš 25 darbuotojų, privalo laikytis 5% mažiau kaip 4% neįgalųjų darbuotojų. Šiam reikakavimui vykdyti numatytos ir alternatyvios galimybės: pirmiai, naudotis kitų įmonių kurtose dirba virš 50% neįgalųjų darbuotojų, produktais arba kitais pagamintais resursais; antra, atlikti įmokas i valstybės biudžetą. Už išvengti neįgalųjų darbuotojų. Šiam reikakavimui vykdyti naudojasi dauguma idarbinavę, nes tai pigiausia alternatyva. Darbdaviantis neįgaliniuose vieno iš apibūdinintų reikakavimų, atskirą valstybinę instituciją gali įtėm paskirti baudą 2008 m. atlikus tyrimus patvirtinia, kad daugumą ministerijų ir savivaldybių įstaigų vykdo reikakavimą idarbinant 4% neįgalinių. Valstybinė ir savivaldybių įstaigų turintių skatinimą, atskirai, kaip pripažinta politikos analitikai, bendras mokesčių lengvatu dydis nestimuluoją idarbinavimą.</p> <p>Mokesčių lengvatos</p> <p>Neįgaliniųjų idarbininui skatinoti taikoma ir mokesčių lengvatu politika. Mokesčių lengvatos priklauso nuo įmonėje idarbinant neįgaliniųjų skaičiaus. Tačiau, kaip pripažinta politikos analitikai, bendras mokesčių lengvatu dydis nestimuluoją idarbinavimą.</p>	<p>nustatyta minimalų darbo užmokestį. 2008 m. Prancūzijoje veikė 643 pritaikybos įmonės, kuriose dirbo 28 532 neįgalieji.</p> <p>Specialios darbo vietas</p> <p>Atviruje darbo rinkoje dirbtinių neįgaliesiems skurcius specjalios darbo vietas (Behindertenvorstellung), kuriose profesinės igvendinamumas galimiabė dirbti. Darbo vietas skirtos visiems neįgaliesiems, galimiems nors minimaliai ekonomiškai naudingą darbą. Jeigu pradžioje asmuo negali iškirsti šios sąlygos, jis turi galimiabę dalyvauti profesiniuose mokymuose ir išgyti reikiamas žinijas bei įgūdžius. Besinokantys darbuotojai už tai gauna darbo užmokesčių alikti prilygstantį atlyginimą, vidutiniškai 160 EUR per mėnesį.</p> <p>Idarbinimo apsauga</p> <p>Sunkų invalidumu išgyti turintiems asmenims taikoma ypatinga apsauga nuo atleidimo iš darbo. Pirmiai, prieš atleidami asmenį iš darbo, darbdavai privalo pasiūlyti darbuotojui kitą tinkamą vietą toje pačioje įmonėje, jeigu yra tokia laisva vieta. Antra, prieš atleidamas sunkų invalidumu išgyti turintį asmenį, darbdavys privalo siūlrinti tai su integracijos biuru. Trečiai, jeigu dėl įmonės ūkinės veiklos apimties sumazėjimo integracijos biuras patvirtina sunkų invalidumu išgyti turinčio asmens atleidimą, išsigalioja socialinės atrakaus kriterijai.</p> <p>Darbdavians talkomi reikalavimai</p> <p>Vokietijos teisės aktuose yra keliami keletas reikalavimų darbdaviams. Jeigu norai dirbtini laisvoje darbo vietoje pareiskia du vienodų įgūdžių ir kompetencijų, iš kurų vienas yra neįgalus, darbdavys privalo išdarbinti privalo priimti iš darba neįgalį asmenį. Darbdavai privalo išdarbinti neigaliusius taip, kad jie turėtų galimybę naudotis savo žiniomis, tobulinti žinias ir gebėjimus, darbas negali būti pernelg sunkus arba pernelyg lengvas. Darbdavai yra atsakingi už atitinkamų darbo sąlygų teikiančią įstaigą bei gauti.</p>
Už neįgalinių profesinės reabilitacijos organizavimą atsakinga institucija - Socialinio draudimo agentūra, kurios funkcijos apima asmens retektą darbuogumo ypatybės vertinimą, invalidumo ir kitų socialinių įstaigų 10 metų ir visumejo pribūžtamais efektyviu. Jis pagristas	<p>Švedijos vyriausybė išgyvendina aktyvą idarbinimo skatinimo politiką, tobulinant įvairių išplūstus idarbinimo programas tiks vienems gyventojams, tiek neįgaliesiems. Už idarbinimo programų išgyvendinimą atsakinga idarbinimo agentūra.</p> <p>Neįgaliniųjų idarbinimo skatinimo politikos priemonių visuma apibrėžta kaip Renammas darbas. Toks požiūris Svedijoje gyvuoja jau daugiau nei 10 metų ir visumejo pribūžtamais efektyviu. Jis pagristas</p> <p>Saugomos darbas valstybiname sektoriuje</p> <p>Profesinė reabilitacija, dirbant valstybiniam sektorui. Šios programos tikslinė grupe – bedarbiavusių išgalaikinių psichikos sutrikimais ir bedarbiaviant, kurie</p>	<p>(<i>Obligation d'emploi</i>). Valstybinėje ir privačiose įmonėse, kuriose dirba bent 20 darbuotojų, 6% darbuotojų turi būti neįgalū. Darbdavai, kurie neįgalū. Neįgaliniųjų išstatymo įtvirtintų kvotų privalo mokėti mokesčių (baudą).</p> <p>Vokietija</p> <p>Vokietijoje yra daug reabilitacijos paslaugų finansuotuojy – nedarbo draudimo institucijos, sveikatos draudimo institucijos, ligalaikės priežiūros draudimo institucijos, socialinės saugos institucijos.</p> <p>Idarbinimo agentūra sudaryta sunitarini. Tokia darbo vieta buina užtikrinti ne mažiau kaip dviejus išvartų preventinių darbą, siekiant išvengti invalidumo ir lėtinį susirgimą. Pagrindinė nacionalinė Vokietijos institucija, atsakinga už neįgaliniųjų idarbininio skatinimą ir atitinkančios profesinės reabilitacijos organizavimą, yra Integracijos biuras ir jo filialai.</p> <p>Integracijos biuras bendradarbiauja su išvairias profesinės reabilitacijos paslaugos teikiančiomis įstaigomis – profesinio mokymo centrais, darbdavlių asociacijomis, profesinėjungonais, neįgalinių interesans atstovųjanciomis organizacijomis. Atsižvelgiant į Vokietijos paašilpų sistemą, neįgaliesiems netinkoma konkreti profesinio reabilitavimo paslaugų teikimo sistema arba procedūra, tai reiskia, kad asmuo gali pats pasininkinti tinkamiausią paslaugas teikiančią įstaigą bei gauti.</p>	<p>nustatyta minimalų darbo užmokestį. 2008 m. Prancūzijoje veikė 643 pritaikybos įmonės, kuriose dirbo 28 532 neįgalieji.</p> <p>Specialios darbo vietas</p> <p>Atviraje darbo rinkoje dirbtinių neįgaliesiems skurcius specjalios darbo vietas (Behindertenvorstellung), kuriose profesinės igvendinamumas galimiabė dirbti. Darbo vietas skirtos visiems neįgaliesiems, galimiems nors minimaliai ekonomiškai naudingą darbą. Jeigu pradžioje asmuo negali iškirsti šios sąlygos, jis turi galimiabę dalyvauti profesiniuose mokymuose ir išgyti reikiamas žinijas bei įgūdžius. Besinokantys darbuotojai už tai gauna darbo užmokesčių alikti prilygstantį atlyginimą, vidutiniškai 160 EUR per mėnesį.</p> <p>Idarbinimo apsauga</p> <p>Sunkų invalidumu išgyti turintiems asmenims taikoma ypatinga apsauga nuo atleidimo iš darbo. Pirmiai, prieš atleidami asmenį iš darbo, darbdavai privalo pasiūlyti darbuotojui kitą tinkamą vietą toje įmonėje, jeigu yra tokia laisva vieta. Antra, prieš atleidamas sunkų invalidumu išgyti turintį asmenį, darbdavys privalo siūlrinti tai su integracijos biuru. Trečiai, jeigu dėl įmonės ūkinės veiklos apimties sumazėjimo integracijos biuras patvirtina sunkų invalidumu išgyti turinčio asmens atleidimą, išsigalioja socialinės atrakaus kriterijai.</p> <p>Darbdavians talkomi reikalavimai</p> <p>Vokietijos teisės aktuose yra keliami keletas reikalavimų darbdaviams. Jeigu norai dirbtini laisvoje darbo vietoje pareiskia du vienodų įgūdžių ir kompetencijų, iš kurų vienos yra neįgalus, darbdavys privalo išdarbinti privalo priimti iš darba neįgalį asmenį. Darbdavai privalo išdarbinti neigaliusius taip, kad jie turėtų galimybę naudotis savo žiniomis, tobulinti žinias ir gebėjimus, darbas negali būti pernelg sunkus arba pernelyg lengvas. Darbdavai yra atsakingi už atitinkamų darbo sąlygų teikiančią įstaigą bei gauti.</p>

Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas	
Valstybės Profesinė rehabilitacija	
<p>Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai</p> <p>norintiems integruotis į darbo rinką.</p>	<p>Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai</p> <p>nuostata, kad neigaliųjų įdarbinimo sritijje būtina teikti paramą trimis etapais: įdarbinimo, darbo ir darbo išsaugojimo laikotarpiu.</p>
<p>Profesinio perkvalifikavimo instrumentai idarbinimui skatinoti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Neigaliųjų turinėjė į darbininė skatinančių pastaugų, tarp jų: CDAPH siuntiniams dirbtį neigališkiems, pritaikytoje įmonėje, saugomojo įmonėje arba mokyklos profesijos; • neigaliųjų profesinio augenčių (Cap Emploi) tinklo paramos pastaugos neigališkiems; 	<p>Darbo užmokesčio subsidijos darbuotojams</p> <p>Idarbininio agentūra stūlo darbuotojams iki 80% dydžio darbo užmokesčio subsidijas, siekiant stimuliuoti įtaisyti darbo vietas priimtuos neigaliuosius. Programa paremta vadinančia kolektivine valstybės įdarbdavio sutartimi. Subsidijų dydis kasmet peržiūrimas ir nustatomas iš naujo. Remiamos tiek valstybiniu, tiek privataus sektorius darbo vietas. Taip atvejais, kai būtina pritaikyti darbo vieta, darbuotojui gali būti kompensuojamos atlikimams sanaudos. Darbo užmokesčio subsidijos skirtiniams maksimaliam laikotarpiui iki kelerių metų.</p>
<p>Saugomos darbo vietas</p> <p>Prancūzijoje veikia ir vadinančios saugomos įmonės (<i>Établissement on service d'aide par le travail</i>), agentūra bendradarbiaujia su įdarbinimo agentūra, kuri pritūri įvairias įdarbinimo skatinimo programas, tarp jų - neigaliųjų, taip pat su darbdaviais. Pagrindinė atsakomybė už sėkminges profesinę reabilitaciją tenka asmenims, kurie privalo identifikuoti ir nustatyti tinkamiausias asmenis profesinio orientavimo ir reabilitavimo priemones.</p>	<p>Darbo tobulinimo programa</p> <p>Siekiant tobulinti darbą, šioje programoje darbas kombinuojamas su kita veikla (darbo įgūdžiu mokymas, naujų darbo rišių išbandymas, darbo asistentų pagalba). Programa skirta ribotai darbingiems asmenims, kurie sunkiai integruojasi į darbo rinką. Maksimali programos trukmė - 12 mėnesių.</p>
<p>Praktikos įmonės</p> <p>(i) Profesinio perkvalifikavimo sertifikatas socialiai apdraustiems asmenims, kurie dėl negaliųjų nebegali dirbti savo buvusiųje darbavietėje. Šis sertifikatas yra terminuota laikotarpiui nuo triju mėnesių iki vienerių metų ir numato profesinį mokymą.</p> <p>(ii) Specifikuotu mokymu sutartis neigališkiems, kurie nėra pripažinti galinčiais dirbti. Maksimalios tokios sertifikato terminas yra kelerių metų skirtingai nuo darbingųjų asmenų (jems tokios sutarys numatyti laikotarpiui iki triju metų).</p> <p>(iii) Praktika profesinio perkvalifikavimo centre 8 – 12 savaitių. Praktikos metu asmuo išbando įvairias darbo situacijas, jam suteikiama informacija apie kiekvienos profesijos specifika ir perspektyvas, siekiant parengti asmenis profesinės veiklos planą ir ji įgyvendinti, naudojantis Nacionalinės įdarbinimo tarnybos paslaugomis.</p> <p>(iv) Profesinio perkvalifikavimo praktika profesinio perkvalifikavimo centre, remiantis neigaliųjų asmenis prasymu. Praktika atliekama 10 – 30 mėnesių mediciniskai ir socialiai pritaikytoje aplinkoje, už praktikos metu atlikta darbą yra galimybė gauti atlyginimą, o praktikos pabaigoje - premiją.</p>	<p>Paveldo programa</p> <p>Idarbininio programoje, siekiant issaugoti kultūros paveldą, kuri skirta sunkų nedarbingumui ligyti turintiems arba beveik visai darbingumo netekusiems asmenims, siekiant užtikrinti šiemis žmonėms prasmingą darbą, kur jie gali atlikti, tuo pačiu skatinant kultūros paveldo ir aplinkos issaugojimą ir prieinamumą.</p>
<p>Kvotų sistema</p> <p>Darbdaviajams nustatytos neigaliųjų įdarbinimo kvotos, kurios Prancūzijos teisės aktuose reglamentuotos kaip privalomas įdarbinimas</p>	<p>Verslo rečinimo programa</p> <p>Asmenims, kurie norėtų ir sugeba pradėti savo versla, teikiama specifinė parama (subsidijs), skirta pradeti savo verslą.</p>
	<p>Individuali parama</p> <p>Idarbinimo agentūra ir Socialinio draudimo agentūra siūlo įvairias individuolių paramos galimybes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pagalba darbo vietoje atlikti tam tikras užduotis; darbdaviajams pretenduoti į šią pasalpa, asmuo

Valstybės	Profesinė reabilitacija	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai		Neigaliųjų socialinės įmonės ir saugomas darbas
		Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	Idarbinimo skatinimo priemonės ir instrumentai	
Arija	<p>kartu su Socialinio draudinuoju agentūra turi būti parenges profesinės rehabilitacijos planą.</p> <p>Pasalpa skirtama ne ilgesniam kai vienerių metų laikotarpiui.</p>	<ul style="list-style-type: none"> skiriamai atskira kompensacija pastilekti padėjėjui; pagalba neigaliams jaunuoliui nukykti iš namų į mokyklą ir atgal, skatinant jaunimą siekti išsilavinimo tikslu vėliau integruotis į darbo rinką; pagalba profesinio mokymo srityje, padėjėjas, kuris tam tikra laikotarpi gali dirbti kartu su neigaliuojančiu; pagalba, pritaikančia profesinio mokymo priemones ir apripiinant tehniniems priemonėmis. 	<p>Neigaliųjų idarbinimo valstybiname sektoriuje politika</p> <p>Vilnystinės valdymo įstaigų pagrindinės pareigos neigaliųjų idarbinimo politikos srityje – skatinoti ir remti neigaliųjų idarbinimo užtakinti, kad 3% valstybiname sektoriuje įdarbininti asmenų būtų neigaliųjų; kasmet teikiti duomenis apie šio tikslo igvyvendinimo rodiklius.</p>	<p>Arijoje nėra išplėstas neigaliųjų socialinių įmonių tinklas.</p>
Norvegija	<p>Visas profesinės reabilitacijos pastlaugas Norvegijoje koordinuoja įdarbinimo ir gerbūvio valdyba (NAV). Profesinė reabilitacija įmonėse įgyvendinta darbdavai, o jeigu tai neįmanoma, ji įgyvendinama bendradarbiaujant su profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančiomis įstaigomis, tarp jų – darbo treneriais, su kuriais NAV sudaro sutarčias. Profesinė reabilitacijos programos, kurios keletui savaicių, tačiau atsižvelgiant į kiekvieno asmens individualius poreikius ir darbo rinkos galimybės, maksimaliai gali testis 12 savaitę.</p> <p>Profesinės reabilitacijos metu asmenių gali būti mokama profesinės rehabilitacijos pasalpa. Yra penkių pagrindinės profesinės reabilitacijos programos, kurios apibūdina ir neigaliųjų užimtumo skatinimo priemones; mokymai dėl išprastinės įmonės, mokymai dirbtinių saugomose įmonėse, vienės įdarbinimo tarnybos mokymo programa,</p>	<p>bendrojo mokymo programa, darbo užmokešėlio subdėtis.</p> <p>Už neigaliųjų profesinė reabilitaciją ir įdarbinimą atsakinga institucija – Mokymo ir įdarbinimo tarnyba (FAS), kuri atsakinga už bendarbių mokymo ir įdarbinimo skatinimą.</p> <ul style="list-style-type: none"> • pagalba profesinio mokymo srityje, padėjėjas, kuris tam tikra laikotarpi gali dirbti kartu su neigaliuojančiu; • pagalba, pritaikančia profesinio mokymo priemones ir apripiinant tehniniems priemonėmis. 	<p>Norvegijos neigaliųjų idarbinimo skatinimo priemones apibūdina vadinančias „universaliosios politikos ir bendros atsakomybės tarp sektoriių“ pozūriis. Tai reiškia, kad vyriausybės tikslas buvo ne parengti atskirais priemones tik neigaliųjų tikslinei grupėi, o išraukti šios grupės poreikius į bendrą visų socialinių įgyvendinimo srityų, tarp jų – įdarbinimo, politiką.</p> <p>Nacionalinė idarbinimo rėmimo programa (AB) Programos tikslas – skatinti neigaliųjų iutraukti į bendrą darbo rinką. Igvyvendinant programą, didelis dėmesys skiriamas profesinėi reabilitacijai. Programa parenta dviem principais. Pirmiai, mokymas dirbtini ir darbas vyksta ne nuosekliai, o vienu metu. Tai reiškia, kad prieš pradedant mokytis, reikia susiasti darbu. Antra, teikiant pastaugas, parama teiktina ne tik neigaliemis darbuotojams, bet ir kolegom bei darbdaviams.</p> <p>Parama darbo vietoms pritaikyti Ši priemonių grupė apima transporto į ūž darbo sąnaudas, darbo vietas tečiainio pritaikymo sąnaudas, techninė pagalbą, asistentų pastlaugas. Nors iš esmės tokios paramos rišys vertinamas labai teigiamai, tačiau ne visos iš jų naudojamos. Pagrindinės prežystys – informacijos apie tokią paramą nepakankamumas bei nepakankamos techninės galimybės ją igvyvendinti.</p> <p>Reimamasis darbo vietas (darbo užmokesčis) Darbdaviams iš valstybės išsų gali būti mokamos subsidiujos darbo užmokesčiui (iki 50%, vienės metams). Subsidijos tikslas – kompenzuoti darbdavui išlaidas už laikotarpi, kol darbuotojas</p>	<p>Privačiam sektorius neigaliųjų idarbinimo politika parenta darbdavų ir darbinio amžiaus neigaliųjų bendradarbiauvimui. Arijoje privatus darbdavai gali posirinkti išvarias neigaliųjų idarbinimo paramos programas. Už šiuos programus išyvendinimą atsakinga institucija yra Socialinės apsaugos tarnyba.</p> <p>Trys pagrindinės programos:</p> <ol style="list-style-type: none"> (i) Su invalidumu suvokamu susijusiu švietimo rėmimo programos tikslas – teikti informaciją apie neigaliųjų įdarbinimą privataus sektorius darbdaviams ir darbuotojams. (ii) Darbo užmokesčio subsidijos programos užtikrina darbdaviamams finansinį paramą neigaliems, dirbantiems virš 20 valandų per savaitę, įdarbininti. (iii) Darbo vietus išrengimo ir neigaliųjų įdarbinimo rėmimo programa apima keletą pasālykų ir išmokų, pavyzdžiui, išmoka darbo vietai irenti arbata pritaikyti; išmoka, skirta gestų paramos darbo vietai išmokai, o jos išleidžiamos užtikrina Socialinės apsaugos tarnyba. <p>Parama neigaliems darbuotojams Papildomai prie įdarbinimą skatinančių priemonių darbdaviams Arijoje igvyvendinama iš įdarbinimo paramos programos neigaliųjų darbuotojams. Šia programa administruoja Mokymo ir įdarbinimo tarnyba, o jos išleidžiamos užtikrina Socialinės apsaugos tarnyba. Programos tikslas – padedant vadinančiams darbo treneriams (Job Coach), teikti įvairią paramą neigaliems, išskantiesiems, išskantiesiems darbuojant.</p>